

Ціна 50 центів.

НОВІ ДНІ

• NOWI DNI •

УНІВЕРСАЛЬНИЙ ІЛЮСТРОВАННИЙ МІСЯЧНИК

Рік XXI

Серпень-вересень — 1970 — August-September

Ч. 247-248

НОВІ ДНІ

• NOWI DNI •
УНІВЕРСАЛЬНИЙ ІЛЮСТРОВАННИЙ МІСЯЧНИК

Видає видавництво "НОВІ ДНІ".

Редактор 1950-1969: П. К. Волиняк

РЕДАГУЄ КОЛЕГІЯ

Д. В. Кислиця — головний редактор

М. Г. Дальний — відповід. секретар

Відповідає за адміністрацію і друкування

П. В. Майсюра.

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ І АДМІНІСТРАЦІЇ:

У США—

NOVI DNI

2209 Caniff Ave.

Detroit, Mich. 48212, U.S.A.

Tel.: 365-9130

У Канаді —

NOVI DNI

219 Howard Park Ave.

Toronto 154, Ont. Canada

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ (на рік):

Канада і США — 5.50 доларів

Австралія — 3.50 австралійських доларів

Франція — 20 франків

Англія — 30 шилінгів

Всі інші країни Європи, Венесуела — 4.50 американських доларів.

Решта країн Південної Америки — 3.00

американські долари.

НАШІ ЗАКОРДОННІ ПРЕДСТАВНИЦТВА.

В Англії:

H. Bondarenko, 78 Kensington Park Rd.
London W. 11, England.

В Австралії:

S. Krywolap, Box 1586 M, G.P.O. Adelaide,
South Australia

На першій сторінці обкладинки — професор Володимир Кубійович, визначний український учений-географ і заслужений громадський діяч, якому 23-го вересня ц. р. сповнилось 70 років.

У ЦЬОМУ ЧИСЛІ ЧИТАЙТЕ:

Тесля Іван — Наукова діяльність професора В. Кубійовича	1
Олесьюк Тиміш — Думи з нагоди сімдесятиліття В. Кубійовича	4
Кислиця Дмитро — Способи розвитку усної мови	8
Козалів Пантелеймон — Нова збірка поезій	13
Юриняк Анатоль — Дві збірки щирої поезії	14
Лаврінєнко Юрій — „Пригадаю Дніпро і вмру“	17
Славутич Яр — До історії слова „Славутич“	19
Глібович О. і Борецька О. — Микола Кибальчич — автор першого в світі проекту повітроплавального апарата	24
Плачинда Сергій — Дорога до старту	27
Дальний М. — Генерал Андерс, українці і жиди	30

НА ПРЕСОВИЙ ФОНД СКЛАЛИ:

15 дол.: В'юн Яків, о. Чумак І.

14 дол. і 50 центів — Логин В.

5 дол. 50 центів — Ковшун М.

5 доларів — Сіренко П.

4 дол. і 50 центів: Тищук Л., Савченко М., Лека М., Дзвоник Е., Ходосенко М., Мельничук М., Розгін Є., Химич М., Садовий О., Потапенко П.

4 долари — Смик Михайло.

2 дол. і 50 центів: Шнурко О., Флак О., Михайличенко І.

2 долари — Котульський М.

1 дол. і 50 центів: Коваль О., Сімаховський М.

50 центів — Лимар О.

НА ГАРАНТІЙНИЙ ФОНД СКЛАЛИ:

Д-р А. Лисий, Міннеаполіс\$100.00

Д-р М. Менжега, Міннеаполіс100.00

Олександра Лисий14.00

Мартиненко О.4.50

Гаврилюк М.2.00

Д-р Бризгун К., Торонто10.00

Всім, що склали свої пожертви щире спасибі.

Редакція і Адміністрація „Н.Д.“.

ПИШКАЛО І. Д. ВИЙШОВ ІЗ ШПИТАЛЮ

Вже другий член нашої редколегії протягом останнього часу побував у шпиталі. Цього разу ІВАН ДЕМ'ЯНСВИЧ ПИШКАЛО, один із найперших ентузіастів, що врятували „Нові Дні“. Видко, що нелегка наша місія, коли один за одним зачастили до шпиталю наші колеги. Вітаємо Вас, дорогий Іване Дем'яновичу, із благополучним поверненням із шпиталю і до нормального здоров'я, бажаємо Вам бути бадьорим і до кінця витримати випробування.

Редакція і Адміністрація „Нових Днів“

НАУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ПРОФ. В. КУБІЙОВИЧА

Мета цієї статті — дати характеристику п'ятидесятилітньої наукової праці одного з найбільших сучасних українських учених у вільному світі — професора Володимира Кубійовича.

Вузькі рамки статті не дають місця на повний образ багатого дорібку Ювілята. Тій цілі буде присвячена спеціальна студія в окремій публікації. Тут обмежимося до загальної характеристики найважливіших його творів, їх значення для українського народу і місця, яке вони займають в українській науці.

Уже самий перегляд заголовків сімох десятків тільки більших праць різними мовами, розсіяних по українських і різнонаціональних наукових журналах і виданнях виявляє їх тематику, тісно пов'язану з життєвими проблемами української нації. Бо Володимир Кубійович — це не тільки великий науковий дослідник, але й великий український громадянин. На відміну від багатьох українських учених і професорів університетів, які поза суто науковим світом і науковою кар'єрою „не мають часу“ на працю для української спільноти, Володимир Кубійович поставив свою наукову працю на службу українському народові. Його наукова діяльність ішла і йде рівнобіжно з громадською та її доповняє. У нього строга наукова дисципліна й найкращі громадянські чесноти скристалізувалися в одну міцну особовість, завжди готову беззастережно служити своїй нації, підпорядковуючи їй справи особистого і приватного характеру. В тому саме й є велич Ювілята, вага вислідів його науково-дослідної праці і їх значення та місце в українській науці.

Головна ділянка наукових досліджень Володимира Кубійовича — географія України з окремим урахуванням географії людини та важливих географічних явищ на цілості українських етнографічних земель без уваги на державні кордони. Їх завданням було дати своїм і чужинцям найоб'єктивніші інформації про географію і людність України із всеукраїнського погляду. Так постали десятки антропогеографічних, демографічних, статистичних і картографічних праць, завершених такими монументальними синтетичними творами, як „Географія України й суміжних земель“ та „Атлас України й суміжних земель“. Потреба таких географічних досліджень з'ясована у „Вступі“ до „Атласу України“ такими словами: „По роках

великого зриву 1917—1921 рр., після кількох років віднови самостійної української держави наш народ утратив знову незалежність, і його національна територія знову розподілена між різні держави. Те, що життя поодиноких віток нашого народу частинно замкнене в межах поодиноких держав — є причиною нашого недостатнього знання нашої всієї національної території. Зокрема ж теперішні умови життя в СРСР є причиною, що ті частини нашої нації, які живуть поза межами Советів, а також чужинці — дуже мало знають про найбільшу частину українських земель. Ці сумні факти складають на незалежну українську науку обов'язок подавати і своїй суспільності і заграниці відомості про життя на всіх українських землях, без огляду на політичні кордони“.

Дослідження в ділянці географії людини мають не лише наукове, але й політичне значення. З метою унеможливити національно-політичне освідомлення українського населення поодинокі окупанти України не тільки усунули географію й історію України із шкід як предмет навчання, але навіть утруднювали, а то й цілком унеможливлювали вивчення географії в університетах. Класичним прикладом був Географічний інститут Львівського університету на чолі з професором Е. Ромером і його наступником проф. А. Ціргофером, який впродовж двох десятиків літ не допустив на студії ні одного українця. Що більше, польська поліція конфіскувала українську географічну літературу й топографічні мапи українських земель та унеможливлювала дослідити в терені. Одночасно чужі географічні підручники й наукова література ширили фалшиві інформації про національні й релігійні відносини на українській етнографічній території. Зокрема грубо пофалшовано дані перепису населення Польщі 1931 р. І Володимир Кубійович, тоді доцент Краківського університету, взявся за небезпечне для себе завдання: викривати ці фалшування. Він робив це в дискусії на публічних доповідях польських географів у Кракові і на Міжнародному географічному конгресі 1934 р. в Варшаві, на якому довів тенденційність польської науки, спертої на свідомо спрепаровані, отже й неправдиві статистичні дані. Одночасно він роздавав там же закордонним учасникам конгресу етнографічні мапи України, основані на не-

заперечних даних. Правдивому висвітленню національних відносин на українських землях були присвячені доповіді Володимира Кубійовича на Українському науковому з'їзді в Празі 1932 р., в Географічному товаристві в Берліні 1932 р., на IV Конгресі слов'янських географів та етнографів у Софії 1936 р. та в кількох більших осередках Галичини. Ці виступи Володимира Кубійовича проти грубих неточностей і тенденційності польської науки стали причиною конфлікту з польськими географами і викликали лайливі статті в шовіністичній польській пресі, а закінчилися тим, що В. Кубійовича позбавили права викладати у Краківському університеті й переслідували як українського вченого.

А тим часом і в Укр. РСР сталися події, які вплинули на наукову діяльність Володимира Кубійовича: розгром української географічної науки в Київському, Харківському та інших університетах чи інститутах України, а зокрема і в Харківському інституті географії й картографії, яким керував сеньйор української географії професор Степан Рудницький, почалася в 1933 році ліквідація цих вогнищ разом з ученими, дослідниками під закидом „буржуазно-націоналістичних ухилів“: Географічні установи закрито, наукових працівників виарештовано, а їх твори знищено. Професора Рудницького вислано на Соловки, де він і помер. Ця обставина наклала на українських географів поза межами СРСР зобов'язок поширити географічні дослідження на всі українські землі, отже й була головною спонукою опрацювання синтетичних географічних творів, в першу чергу атласу й загальної географії України. Завдяки енергії й організаційному хистові В. Кубійовича в 1937 році вийшов „Атлас України“, а в 1938 р. перший том географії.

Працю над другим томом географії України перервала війна, яка принесла українським землям нове спустошення. Воєнні обставини унеможливлювали систематичну наукову працю. Географічні праці виникали з потреби часу. В більшості це були статистичні зіставлення національних відносин на Лемківщині, Холмщині і в Галичині, які мали практичне значення служити основою для організації й розміщення шкіл, громадських установ, допомогівих комітетів і делегатур тощо. З властивих географічних праць видано кілька мап і перевидано перший том „Географії України“.

Нові державні кордони, якими по війні поділили західні українські області, та виселення з

прилучених до Польщі Лемківщини, Посяння і Холмщини тубільної української людности поставили перед українською географією нове завдання — задокументувати національний стан названих земель в 1939 р., тобто в році вибуху війни. Користаючись із значного числа передових людей з окремих місцевостей Галичини — священиків, учителів, кооператорів, урядовців громадської й волосної адміністрації, які після війни опинилися на території Австрії й Німеччини, професор Кубійович при допомозі студентів Українського Вільного Університету зібрав і перевіряв потрібний статистичний матеріал. Цей матеріал послужив основою для великого твору: „Етнографічна карта Південно-західньої України (Галичини)“, що вийшла в світ у 1953 р. Це документ, який у майбутньому може мати міжнародне значення.

Завершенням наукової творчості Володимира Кубійовича є „Енциклопедія Українознавства“. Головні мотиви, що ними керувався творець і головний редактор цього монументального твору, Волод. Кубійович, подані в „Передньому слові“ до першого тому. В ньому читаємо: „...Вона дає читачеві синтезу досягнень сучасної науки, замкнену цілість знання. Вона є одночасно показником рівня культури народу. ...Вона мусить знайомити читача з найновішим станом науки про Україну. ...Рідна книжка має едпати нас із рідними землями, не дати їх забути, зберігати нас для народу й надихати нас бажанням працювати для нього. Останнє завдання, зокрема, важливе щодо нашої молоді, яка батьківщину знає тільки з оповідань. „Енциклопедія Українознавства“ важлива і з погляду пропаганди українського імені за кордоном. Зустріч із чужинцями спонукує кожного з нас інформувати їх про нашу країну.„Енциклопедія Українознавства“ спирається на ті вічні ідеали, які лягли в основу нашого світогляду і нашої культури, підхід її базується на ідеалістично-християнських засадах і державницьких традиціях, і тому саме вона має науковий, об'єктивно цінний характер, подаючи відомості з різних ділянок українознавства“.

Далі подаються найважливіші твори Ювілята в поділі їх на основні групи.

Антропогеографічні дослідження Півн. Карпат. Ці дослідження тривали з незначними перервами від 1920 р. до 1933 р. Найбільше уваги тут звернено на пастуше життя, зокрема сезонове заселення гірських пасовищ і полонин та специфічний тип годівляного господарства. В часи літніх мандрівок Автор відвідав майже всі важ-

ливіші пасовища, полонини, оселі між Татрами і Словаччиною на заході та Буковиною й Мармарощиною на сході, відбув тисячі розмов з вагачами, передовими селянами, учителями, священниками та ін., зібрав дані не тільки про пастуше життя, але й про культурні та національні відносини, зокрема в пограничних мішаних областях. Дослідження Північних Карпат були темами докторської (в 1923) і габілітаційної (в 1928 р.) дисертацій. Їх досяги були реферовані: на I з'їзді слов'янських географів і етнографів у Празі (1924 р.), на II з'їзді слов'янських географів в Польщі (1927), на Міжнародному географічному конгресі в Варшаві (1934), в Географічному товаристві в Берліні (1932) і на IV Конгресі слов'янських географів у Софії, Болгарія, (1936). Їм присвячено тридцять публікацій, з яких найбільші: „Пастуше життя в Східних Бескидах“ (польською мовою в „Працях Географічного інституту Ягеллонського університету“ в Кракові (1926), „Розміщення культур і населення в Північних Карпатах“ (чеською мовою в „Збірнику філософічного факультету університету Коменського“ в Братиславі, 1932), „Пастуше життя в Мармарощині“ (румунською мовою в „Бюлетені Королівського географічного товариства“ Румунії, 1935) і „Пастушество Буковини“ (в „Працях Географічної Комісії НТШ“, 1935).

Демографічні досліді, початі в 1931 р. охопили спершу українців Польщі, згодом поширилися на цілість української етнографічної території в Європі та українських поселень поза Україною. Близько п'ятдесяти статей і розвідок, з того двадцять спеціальних публікацій. До найраніших з них належать: „Українська людність в Польщі в світлі перепису 9. XII. 1931 року“ („Вісник“, Львів, 1933), „Рух людности в Польщі в рр. 1921—1931“ (французькою мовою в „Ля Монд Сляв“, Париж 1933), „Розміщення людности в Україні“ (німецькою мовою, Берлін, 1934). Більшість статей на демографічні теми увійшли в збірні видання, як от: „Українська загальна енциклопедія“, III том, Львів-Колюмня, 1935; „Український статистичний збірник“, „Географія України й сумежних земель“ та „Енциклопедія Українознавства“.

Атлас України й сумежних земель — це найважливіший здобуток української географії й української науки взагалі в міжвоєнному періоді. Зібрати й опрацювати величезний статистичний матеріал забрало три роки інтенсивної праці, 80% якої вклав сам головний редактор Володимир Кубійович, решту спеціалісти окре-

мих наук: В. Дорошенко, Е. Жарський, І. Зілинський, В. Іванис, І. Іваницький, І. Крип'якевич, Ю. Полянський, В. Садовський, І. Тесля, І. Федів і В. Чередиїв. Всю картографічну працю виконав Микола Кулицький, про якого читаємо у „Вступі“ до того ж атласу: „...Коли наш Атлас може, з технічного погляду, сміло рівнятися з подібними чужинними працями, хоч він і не опрацьований у жадному картографічному інституті, при скромних технічних засобах, то це треба завдячити в першій мірі знаменитій, повній відданню і жертвності праці мого приятеля п. М. Кулицького“. Матеріал „Атласу“ складається з 48 сторінок тексту і 122 стор. мап і діаграм. Найбільше уваги приділено розділові „Людність“. Мапи й діаграми, що мали увійти до „Атласу“, виставлено для публічної оцінки в Географічному інституті університету в Берліні (1936 р.), на IV Слов'янському конгресі географів у Софії 1936 р. та в кільканадцятьох осередках Галичини. Всюди „Атлас“ стрінув дуже прихильну оцінку. Натомість польські географи поставилися до нього вороже. Автор у своїх споминах „Мені 70“ наводить такий характеристичний вислів професора Краківського університету В. Семковича: „Це цінна праця. Ми, поляки, такого атласу не маємо. Але він шкідливий для польської держави, і тому — хоча в моїх жилах тече руська кров — я тверджу, що Кубійовича треба усунути з нашого університету“.

„Географія України й сумежних земель“ (Львів 1938) — це поряд з „Атласом“ друга монументальна синтетична праця з української географії. Понад 50 відсотків її тексту написав сам В. Кубійович. Решту написаного становлять статті Р. Димінського, Р. Єндика, Е. Жарського, М. Кульчицького, І. Крип'якевича, М. Мельника, С. Пашкевичевої, Ю. Полянського, І. Тесли, І. Федева і В. Чередиєва. Друге видання „Географії“ вийшло під час війни, в 1942 р.

Картографічні праці. Крім „Атласу“, в передвоєнні роки вийшла фізична мапа України й підручна адміністративна карта Галичини; обидві мапи опрацьовані спільно з М. Кулицьким. Під час війни перевидано настінну мапу України та опрацьовано мапи Лемківщини й Холмщини. Після війни опрацьовано і велику „Етнографічну карту Південнозахідної України (Галичини)“ в мірілі 1:250000, про яку була вже згадка вище, та низку мап в малих масштабах, що увійшли до „Енциклопедії Українознавства“.

„Енциклопедія Українознавства“ — це голов-

Думи з нагоди сімдесятиліття В. Кубійовича

Вийшовши з України на чужину, перша новітня масова державно-політична еміграція зразу ж завважила, що основною причиною байдужого, а то й ворожого наставлення світу до української справи є систематичне і довголітнє **ширення неправди про Україну** урядами держав, ворожих до українського народу — насамперед через канали їхньої дипломатії та науки.

Уряд Директорії УНР, ще перебуваючи на українській землі, добре зрозумів усю шкоду для української визвольної справи від такої ворожої міжнародної акції і вирішив їй рішуче протидіяти.

З-поміж української провідної інтелігенції вибрано найвидатніші особистості та з них зформовано кадри українських дипломатичних представництв до всіх європейських держав і багатьох американських. Усі українські представництва, не зважаючи на численні правно-політичні перепони та брак відповідного досвіду, спромоглися на встановлення контакту з представниками урядів тих держав, до яких були акредитовані. Основну інформаційну працю про Україну проведено як шляхом особистих контактів, так і з допомогою спеціально виданої української інформативної літератури. На жаль, цю корисну для української справи працю довелося скоро припинити за браком відповідних коштів у уряді УНР, що опинився в тяжких фінансових умовах екзилу. На щастя, серед загалу українського діаспорного суспільства міцно закорінилася провідна дум-

ка: кожний український політичний емігрант є амбасадором поневоленої України.

Усі дотеперішні українські публікації в вільному світі про українські справи мають власне такий амбасадорський характер і визвольну мету.

У кожній країні вільного світу, де перебуває в розсіянні певна кількість організованої української еміграції, існують нині чужинецькі організації, які також працюють для пізнання українських проблем і витворення атмосфери приязні, довір'я і пошани до українського народу.

Вороги України сподівалися, що українська еміграція, опинившись на чужині без жадного конкретного діла та в тяжких економічних обставинах, морально і політично розкладеться й безслідно зникне. Цього, однак, не сталося завдяки тому, що Симон Петлюра та його найближчі співробітники своєчасно розробили план всебічного zatrudнення української вояцької та цивільної молоді, зосередженої в таборах для інтернованих. Ту молодь скеровано до різних європейських країн, де її заохочувано вступати до європейських вищих шкіл для здобуття високих фахів. Окрім того, завдяки певним міжнародно-політичним обставинам та щасливій ініціативі та енергії М. Ю. Шаповала, колишнього міністра в уряді УНР, вдалося дістати матеріальну підтримку з боку уряду Чехо-Словацької Республіки та дозвіл на відкриття українських вищих шкіл. Так було створено Український Вільний Університет у Празі; Українську Сільсько-Господарську Академію в Подєбрадах, Український Високий Педагогічний Інститут імені Михайла Драгоманова в Празі. Тисячі молодих українських вояків, скерованих туди, завдячують свої докторські та інженерські дипломи президентові Томасові Масарикові та міністрові Гірсі, які своєчасно подали українській еміграції руку допомоги. Своє вільне та плідне життя у вільному світі, замість нидіти під владою Советів або смерти від енкаведівської кулі в потилицю, українські емігранти завдячують добре зрозумілому національному інтересові чеського і словацького народів.

Український Вільний Університет та Подєбрадська Академія, переформована на Український Технічно-Господарський Інститут (УТ-

НАУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ПРОФ. В. КУБІЙОВ.

(Закінчення з 3-ої сторінки)

ний твір післявоєнних часів, у якому беруть участь спеціалісти окремих наук. Про постанову „Енциклопедії“ і її завдання була згадка вище. Дотепер вийшов Перший, згаданий том „Енциклопедії“ на 1230 сторінок друку, і частина Другого, словникового, тому на 2000 сторінок друку, 25-ма зошитами. Одночасно з українським виданням опрацьовано англomовну „Енциклопедію Українознавства“, перший том якої вийшов у 1963 р., другий у 1970 р. Головний редактор і автор більшості статей „Енциклопедії Українознавства“ є наш Ювілят, професор Володимир Кубійович.

Пі) перетривали вже повне п'ятдесятиліття та жахливу II світову війну. Вони далі провадять свою корисну для України вільну навчальну та наукову працю на терені нової Німеччини, в Мюнхені.

Старші українські громадяни опинилися на еміграції в трохи труднішій ситуації. Покинувши на Україні свій варстат праці та вже усталізоване становище, вони піддалися ілюзії, що по закінченні на Україні довгої збройної боротьби проти чужинецької окупаційної влади можна буде якось догодитися і якось співіснувати, працюючи за своїм фахом. Дехто з цих українських громадян, не маючи певних можливостей продовжувати свою працю і життя в непевних еміграційних обставинах, піддався на намову своїх знайомих з України, що їм ніщо не загрожує з боку советської влади і що життя на Україні вже входить у нормальну колію і потребує освічених і культурних працівників... Серед українців, як і серед росіян, на початку двадцятих років розвинувся капітулянтський настрій „зміновіхівства“, який призвів до повернення на Україну найвидатніших представників української політики, науки та мистецтва: М. Грушевського, В. Винниченка, А. Ніковського, М. Лозинського, С. Рудинського, А. Крушельницького та багатьох інших... Усіх їх, після ленінського зрадливого не-у, більшовики ліквідували... Одному лише В. Винниченкові вдалося втекти з під більшовицької влади назад до Європи. Однак його „зміновіхівська“ гра стала причиною його громадянської смерті — бойкоту, що тривав аж до фізичної смерті цієї талановитої, але невдатно скомпанованої особистості.

Решта українських старших громадян, що не були податливими на спів советських сирен, чуючи про долю „зміновіхівців“, з тим більшою заппадливістю провадили свою педагогічну працю, розробляючи технічну термінологію та komponуючи українські підручники для шкіл.

Представники українських вищих шкіл і наукових товариств створили колективний науковий провід — Український Академічний Комітет. Він дбав про організацію українських наукових з'їздів та про відповідну українську наукову репрезентацію на різних міжнародних наукових з'їздах.

Властиву науково-дослідчу працю українські еміграційні вчені провадили в Науковому Історично-Філологічному Товаристві в Празі та в українських наукових інститутах у Берліні й Варшаві. Особливо визначився своїми числен-

ними науковими публікаціями Варшавський інститут під умілим керівництвом проф. О. Лотоцького. Чотирнадцятитомове видання творів Т. Г. Шевченка під редакцією проф. П. Зайцева та з літературно-історичними коментарями найкращих шевченкознавців у вільному світі — лишається й досі неперевершеним пам'ятником української вільної думки і нефальшованої пошани до цього небоязкого Поета-Пророка Вільної України.

III.

По Першій світовій війні на окупованих західно-українських землях усе культурно-національне та політичне життя опинилося під найсуворішим контролем окупаційної влади. Всю енергію народних мас було скеровано національним проводом на відновлення і скріплення економічної сили через українську кооперацію. У відповідь на утиск окупантської влади, у свідомості народних мас остаточно закріпилася ідея соборницького українства замість дотеперішнього провінціального рутенства, русинства чи малоросіяництва. Наукова праця не мала в тодішніх загальних обставинах ніяких можливостей для розвитку. Наукове Товариство імені Т. Шевченка у Львові ниділо під головуванням проф. К. Студинського.

Виятковими квітами в тогочасній пустелі наукової праці треба вважати такі видання: 1) в 1930—35 роках, Товариством „Рідна Школа“ у Львові — видання „Української Загальної Енциклопедії — Книги Знання“ під головною редакцією проф. І. Раковського; 2) у 1937—38 роках, Українським видавничим інститутом у Львові, — „Географії українських і сумежних земель“, том I, під редакцією д-ра Володимира Кубійовича; 3) в 1937 Українським видавничим інститутом у Львові — „Атласу України і сумежних країв“ під загальною редакцією д-ра Володимира Кубійовича.

Друга світова війна і прихід нових окупантів-гітлерівців не принесла українському народові сподіваної зміни на краще, лише на гірше... Тотальна збройна боротьба на воєнних фронтах вимагала в запіллі тотального підпорядкування окупованої української людності гітлерівській національній політиці. Яка ця політика була в своїй суті та остаточних цілях, ніхто з розсудливих українців не мав найменших ілюзій. Не мав ілюзій і проф. В. Кубійович, який уже з 1939 року став у проводі Українського Центрального Комітету в Кракові. Глибока любов до свого народу і почуття великого обо-

в'язку служити своєму народові в найтяжчу хвилину його історії змусила цього скромного наукового діяча нести тяжкий хрест провідництва Українського Центрального Комітету в Кракові... З повним виявом усіх своїх найкращих політичних здібностей, з повною самопошаною, аж до кінця Другої світової війни, гідно пройшов свій страждальний шлях проф. Кубійович і історія вже видала йому свій виправдуючий присуд. Йому і його співробітникам...

IV.

Вліті 1945 року маси другої політичної української еміграції, цим разом з усіх українських земель і зі всіх культурних і політичних середовищ, опинилися в англійських, американських та французьких таборах для ДП (переміщених осіб). Після воєнного гітлерівського режиму й повного безправ'я, безпритульності й голоду, новий режим союзницьких визволителів виявився правдивим раєм. Довго стримувана людська енергія почала виявлятися назовні в творенні найрізноманітніших організаційних форм, в тому і звичайних ще з часів першої, петлюрівської еміграції. Почалася цю таборах організація шкільництва початкового, середнього та вищого (УТГІ — в Регенсбургу, Українського Вільного Університету в Мюнхені, Українського Економічного Інституту в Мюнхені). Почалися в більших таборах спорадичні науково-популярні лекції з історії України, мовознавства, літератури. В Авсбургу гурт таких лекторів на чолі з проф. Д. Дорошенком, проф. Л. Білецьким, проф. В. Міяковським-Порським та іншими „східняками“ — заснували Українську Вільну Академію Наук.

Восени 1945 року екзильний уряд УНР, ураховуючи обставини життя в таборах та загальну тенденцію до організаційного розмноження і роздібнення української еміграційної маси, що загрожувало відновленням сумної пам'яті отаманії, сприяв централізації і громадському контролю всім проявів організаційного життя українців на чужині. Скликаний до Ашафенбургу з'їзд представників українських емігрантських організацій створив ЦПУЕН — Центральне представництво українських організацій у Німеччині, яке безперервно діє й донині. У той же час започатковано консолідаційну акцію політичних українських угруповань, що довело в липні 1948 року до створення Української Національної Ради і її Виконавчого Органу.

Далі, у науковій діяльці, уряд УНР запропонував об'єднання праці в рамках заснованої пе-

ред Другою світовою війною, в протигагу до невільної советської Академії в Києві, — вільної **Могиллянсько-Мазепинської Академії Наук**. Ця Академія, основниками якої були такі високоавторитетні вчені, як професори-академіки першої Всеукраїнської Академії Наук (до знищення її більшовиками на початку тридцятих років) Іван Горбачевський, Степан Смаль-Стоцький, Олександр Колесса, — у воєнний час припинила свою діяльність. Однак, по війні ще залишилося при житті декілька членів УММАН, а тому — разом із новим поповненням учених можна було створити високоавторитетну соборницьку наукову інституцію. Провести відповідні переговори в цій справі та зробити потрібні організаційні заходи уряд УНР доручив професорові Володимиру Кубійовичеві, до якого, як ученого і патріота-соборника уряд мав повне довір'я і пошану.

Проф. В. Кубійович у цих переговорах з різними українськими вченими провів час аж до літа 1946 року, після чого остаточно переконався, що і в науковій справі, як і в політичній, вирішальну роль відіграє знесилюючий двоподіл. Незалежно від декларативного соборництва, галицькі „доктори“ не мають відповідного респекту до „східняцьких професорів“ і навпаки... Партикуляристичні взаємні анимозії виявилися сильнішими за розуміння потреби об'єднаної праці для добра загальної справи. Проект урухомлення УММАН, як найвищої української наукової установи, не зустрів належної підтримки серед повоєнних українських учених-емігрантів. Із цим духом двоподілу перейшли вони з Німеччини і до країн постійного поселення. УВАН і НТШ (відновлено навесні 1947 року) нині всюди „співіснують і співпрацюють“, як мокре горить. Може нове покоління українських наукових сил, виховане у вільному світі, на зразках вільної науки, без дезорієнтуючого впливу традицій „Збруча“ і „Сокальського кордону“, — може воно спроможеться на певну соборницьку формулу наукового об'єднання.

Повоєнний УНРРА, з її виразною тенденцією змусити до „добровільно-примусового“ повернення всіх діпів „на родину“, у кінці сорокових років замінено на ІРО, після чого дуже почалося прискішене розселення діпів з Німеччини за моря-океани до всіх можливих країн поселення. Завдяки цьому нова еміграційна хвиля не лише значно поповнила чисельність передвоєнних поселенців у країнах Північної та Південної Америки, але й сягнула Австралії та інших континентів. Українська еміграційна

діяспора стала дійсно світовою діяспорю — зі всіма з того наслідками, позитивними й негативними.

Рух української еміграції з Європи до деяких заморських країн спричинив цілковите фізичне відірвання її від території України. Погіршення цієї ситуації посилює ще й те, що по Другій світовій війні у Центральній Європі з'явилась система держав — советських сателітів, що суцільним муром відгороджують Україну від вільного світу.

Велика історична місія сучасної української еміграції — своєю діяльністю не допустити до остаточного удушення України та її християнської правди силами московського антихриста...

У таких обставинах і з таким наміром тепер діють українці в усіх місцях свого поселення у вільному світі. Багато зроблено помилок, але ще більше корисних досягтів у всіх ділянках українського життя. Одним із найбільших досягтів є здобутки невтомної наукової праці професора **Володимира Кубійовича**. Крім його численних наукових праць з ділянки загальної та демографічної географії, протягом останніх двадцяти літ його невтомної, воїстину каторжної редакційної праці доходить до свого завершення вершина української науки — „**Енциклопедія Українознавства**“.

Усі великі народи світу мають свої великі енциклопедії, створені великими, багатотисячними гуртами наукових працівників — на державних субсидіях або на кошти від меценатів. Було б так і на Україні, якби вона була вільною державою з вільною наукою. Цього нема.

Велика Енциклопедія Українознавства почала творитися в невеличкому гурті бідних діпістів, у чужій хаті, без ніякого грошового забезпечення — з ініціативи та під проводом одержимого любов'ю до України лицаря абсурду професора Володимира Кубійовича. Зустрінувшись з недовір'ям ЕУ крок за кроком, завдяки настирливості та організаційному талантові свого головного редактора, згуртувала майже весь науковий актив української еміграції та мобілізувала жертвенність українських кооперативних установ, приватних підприємств та осіб. Роки невпинної праці над Енциклопедією минали. Одні співробітники відходили на той світ, на їхнє місце приходили нові — молоді. Обсяг праці все поширювався. Перший том англomовного видання Енциклопедії Українознавства вже революційно увійшов на полиці університетських бібліотек світу. Другий англomовний том приєднується до першого наприкінці цього, 1970, року. Крім

трьох томів першої, загальної частини Енциклопедії Українознавства, вже вийшли в світ п'ять томів другої, гаслової частини Енциклопедії... Ще має бути **три-чотири томи**... Проф. Володимир Кубійович, головний маг-чародій Української Енциклопедії, відзначає своє **сімдесятиліття**... Все в руках Господніх... Просімо ж Його продовжити ще на багато літ життя слуги Божого Володимира. Того скромного лемківського напівполяка Кубійовича! Про нього і його працю не знайдеться ані слова в „Українській Радянській Енциклопедії“... А він же, власне, спровокував її в підсоветській Україні своєю вільною і незалежною Енциклопедією Українознавства, виданою в вільному світі. Енциклопедія Українознавства є нелицеприятним пам'ятником національно-визвольного духу українського народу. Вона стане Всеукраїнською Національною Біблією, а Кубійович — її Пророком...

ПАМ'ЯТІ А. МАЛИШКА

Мені казав ти в сороковому,
Що в 25 дививсь на грати —
З темниць Лук'янівки, з оковами,
Де був готовий умирати.

І я признавсь тоді приморено,
Що вже у 20 до в'язниці
Мене вели під гуркіт „ворона“
Напроти гнівної Хортиці.

Ми знали всі, по чому Кримова
Криштальна сіль, по чім пожива, —
Про те, як вибили Максимові
Ясного зуба в чорні жнива,

Коли вергали в жур Яновського
Тупі, партійні дидаскали,
ОКли, сахнувшись плаю сковзького,
Ми в тридцять третім припухали.

О т поклони, отичинені,
аТакі низькі й такі нестерпні..
За всі гріхи, чудні й невчинені,
Ти щиро каюся у „Серпні“.

Сурмлять слова твої провісною
Сурмою дня, живі й роздерті..
Ти знав, — упавши й знявшись піснею,
Голготу знайдеш у безсмерті!

1970

Яр СЛАВУТИЧ

СПОСОБИ РОЗВИТКУ УСНОЇ МОВИ*)

ПРАКТИЧНІ ПОРАДИ І ПРИКЛАДИ

Вступ.

Способів та шляхів розвитку мови є стільки, що годі бодай основне щось сказати про них навіть у дуже довгій доповіді. А на таких конференціях — немає і не може бути місця для доповіді довгої: для висвітлення чи викладу широких проблем та ще в деталях є курси для вчителів, семінари чи окремі засідання, присвячені якомусь одному питанню.

Було б і не до речі на такому форумі пробувати все і про все сказати на дану тему: адже ж тут зібралися переважно досвідчені вже вчителі-практики, яким відомі якщо не всі, то принаймні основні способи розвитку усної мови — і теоретично, і практично. Тільки ж цим наше завдання не спрощується і не полегшується, а навпаки — ускладнюється і обтяжується: треба вибрати для нашого розгляду тут найвідповідніші, найдоречніші, найактуальніші проблеми, цебто проблеми, що назріли в нашій специфічній практиці — і не для того, щоб теоретизувати, абстрактно поговорити про способи, а про те, як ті способи в наших умовах практично застосовувати. Річ іще в тім, що є методика навчання рідної мови і методика навчання другої (чужої) мови, але немає методики навчання мови — в таких специфічних обставинах, як наші. Тому моїм завданням буде порушити ті найпотрібніші справи, а вашим — активно і якнайширше продискутувати їх. Чим менше на таких конференціях говорять доповідачі, тим краще для конференцій, але якщо на таких конференціях нема широкого обміну думками між учасниками-вчителями, то й конференції себе не виправдують, бо час тоді буде витрачений не за призначенням, а нагода — змарнована.

Мовний режим і мовне оточення

У вашій програмі поставлене і сформульоване це питання в основному правильно: про розвиток мови дбає в школі кожний учитель, а не тільки учитель мови чи літератури — у старших класах та на курсах українознавства, дбає про це учитель на всіх годинах — географії, історії, релігії — в молодших класах. Як це зробити, маючи на увазі ваші конкретні обставини, скажете в дебатах. Але наперед слід зауважити: дбати має кожний учитель і на кожній

годині про мову правильну, отже й сам мусить кожного разу бути на висоті; пильнувати того, щоб учні якось були заздалегідь попереджені про відхилення від норм доброї української мови в деяких текстах (або й текстильщиках), на превеликий жаль і на таку ж біду, допущених і досі до вжитку (скомпільовані неписьменними вченими); усі вчителі в школі мають порозуміватися із своїм компетентним колегою, як правильно сказати й написати те, в чому вони не певні, мають сумнів: щоб усе, що учні чують і записують, не розходилося із нормами. Крім того, треба пильнувати, щоб усі плякати, табличці, оголошення тощо були в школі витримані в дусі норм доброї української мови. Нехай нікому не здається, що цього всього дуже трудно допильнувати: стократ трудніше дбати й боротися за добру мову учнів, якщо цього не зробити, а учні нахапаються неправильних слів та зворотів і звикнуть до нехлюйства. З історії педагогіки відомо, що знаменитий музикант із Мілета (446 — 357 до н.е.) Тимотей брав подвійну плату з учнів, які вчилися до нього в когось іншого.

Наслідки впливу англійської мови.

Хочемо того чи не хочемо, а вплив той був і буде. Наше ж завдання не допускати його: де вже маємо наслідки того впливу, — усувати їх і неутралізувати дальший вплив. Краще наперед знати, передбачити ту загрозу впливу і неутралізувати, відвернути її, ніж боротися із її наслідками. Отже, вчителі повинні знати основні елементи англійської мови, що просочуються і вклинюються без потреби до української мови учнів — і випереджати їх укорінення в мові учнів. По приклади далеко ходити не треба (хоч у кожній окремій місцевості, в кожній класі, у кожного окремого учня можуть бути свої елементи).

Я шукаю за тобою (у тебе за спиною?).

Ми заплатили для тебе

Я питала маму купити мені словник

Я тебе хочу купити мені...

Я люблю цей вірш дуже багато

Що твоє ім'я (прізвище)?

Ти не відповів моє питання

*) Доповідь, виголошена на річній конференції вчителів Східноукраїнської Єпархії Української Православної Церкви — 12 вересня 1970 р., в м. Торонто.

Я його (батька до телефону) **дістану**
(принесу)
Я бачив її переходити вулицю
Я приїду після місяця та ін.

А щодо окремих слів (лексика), то їх безліч: **дрес, ковт, гавз** (гавузок), **стап, драйввей, паркінг, бекувати, кросінг, голідей, дей-аф, лей-аф, лейбордей, ексибишен, лайсенс** (лайсник), **ексидент, перміт, лівінгрум, дайнінгрум, пофіксувати, мухуватися, вашрум, вокейшин, давнстерз, на апстезі, ланг дистанс кол, нарешті окей.**

Що робити проти цього лиха? Треба давати термінологію і вислови (українські), щоб відучити, а ще краще — не допустити „ентранжизмів“ типу **лівінгрум, льота, лайсник...** У кожній місцевості можуть бути **свої** специфічні **слівця: бовти** — у Форт Вільямі (Лейкгед), **сметер** — у Гамільтоні, **Сівей** — ще десь...

І це ще не все: багато важить і вимова взагалі (звуки), а особливо інтонації. Розвиваючи мову наших учнів, ні в якому разі не лишати поза увагою (не виправляючи) вимови звуків, словосполучень (стиків звуків у суміжних словах також), інтонацій. Скільки завгодно можна почути, як наші учні „квокчуть“, на англійський спосіб модулюють голос. Напр., дуже часто чуємо **Що ти хо-очеш?** — точнісінько, як **What do you want? Я не хочу** — як **I don't want.** А виправлення вимови та інтонації — це найлегша праця і наслідків її добитися найлегше. Щоб українська мова наших учнів не була заражена англицизмами, треба передбачити якщо не програмою, то пляном учителя, в дозах мовного матеріалу на кожну зустріч з учнями (не можемо ж сказати — на кожний день) частку за часткою тих слів, словосполучень, фраз, що є українськими відповідниками отих вашрумів, лайсників, гавзів, ексидентів, що твоє ім'я, я тебе хочу... І це також — не найтрудніша проблема; про це треба тільки своєчасно подбати і допильнувати, щоб до кінця були доведені наші зусилля. І знати причину — насамперед.

Значно трудніше впоратись з іншими проблемами: види дієслів, форми відмінюваних слів, особливо в непрямих відмінках. Ці труднощі вже некладаються в поняття англійського впливу, але все одно впливають з інерції — з при звичаєння не відміняти так, як відміняємо в українській мові. Практичні труднощі, отже, в усній мові насамперед маємо зі знахідним

відмінком — у випадках, коли форми слів збігаються з родовим відмінком (чол. рід — назви живих предметів) або коли треба поставити іменники жіночого роду на **-а, я**, в знахідному відмінку, як і тоді, коли треба вжити форму множини того ж ряду іменників разом з узгодженими з ними прикметниками, порядковими числівниками та займенниками, що відмінюються, як прикметники. Часто ми чуємо від наших учнів:

Ти знаєш мій брат (тато, батько), моя сестра?

Я слухаю учитель, свою вчителька

Ми знаємо ті нові учні й учениці. І т.д.

Аж до: „Я їла в ресторані мого брата“...

Висновок із цих труднощів напрошується сам собою: треба більше уваги звертати на цей відмінок, давати більше усних і письмових вправ, частіше вимагати від учнів, щоб вони вживали форми цього відмінка правильно, раз-у-раз комбінувати відмінки так, щоб учні навчилися відрізняти знахідний відмінок від інших. Ось кілька прикладів на це.

Що ти бачиш?

— Я бачу автобус (будинок, стовп, олівець, яблуко, перо, теля...)

А що ти бачиш?

— Я бачу хату (динню, криницю, станцію...)

Кого ти бачиш?

— Я бачу студента, хлопця; студентку, Галю...

— Я бачу твою тітку (бабусю, сестру...)

Що ти бачиш на малюнку?

— Я бачу вола, корову, свиню, поросенка, відро...

— Я бачу трактор, фермера, автомобіль, Василя.

— Я бачу наших вояків, танки, літаки...

— Я бачу високі дерева, червоних корів...

І так далі.

Чи ти знаєш нашого сусіда?

— Ні, я не знаю вашого сусіда.

Чи ти маєш брата? (зошит, перо, олівець)

— Ні, я не маю брата (зошита, пера олівця)

Чи ти знаєш цього хлопця і цю дівчину?

— Ії, я не знаю цього хлопця і цієї дівчини.

І так далі.

З учнями наймолодшого віку такі вправи слід робити без граматики, із трохи старшими — потроху вдаючись до граматики й пояснень, а зі старшими — вимагати точного знання граматики і вміння пояснити (аналізувати) форми (курси українознавства).

Вживання видів дієслова засвоюється при наявності чуття мови, отже нам доводиться бути терпеливими, не впадати в розпач передчасно, менше наполягати на теоретичні важелі, а більше на вправи, ситуативні розмови, розмови в живій обстанові. Ще Квінтіліян казав: Довгий шлях через правила; легкий і успішний через приклади. Те саме знаємо з латинського прислів'я: Слова вчать, приклади переконують.

Запас слів.

Вивчати нові слова, цебто збагачувати лексику учнів потрібно при кожній нагоді (жаль, що не можемо сказати — щодня), але з дотриманням чуття міри — стільки вводити для засвоєння нових слів, скільки можуть учні даної класи стравити, запам'ятати і вживати як у репродуктивній, так і продуктивній мові — свідомо й автоматично. Однієї мірки для всіх бути не може, а головне не в кількості введених слів, а в засвоєнні їх. Як вивчати нові слова? В наших навіть умовах — краще без перекладу, хоч у деяких випадках переклад буває або неминучий, або й доцільний. З учнями наймолодшого віку вивчати нові слова з допомогою демонстративної та ілюстративної наочності, у найпростішому контексті, у приступних для даного контингенту учнів ситуаціях.

З учнями старшого віку і на курсах українознавства, якщо вони справді мають уже достатню підготову, можна і слід вдаватися до словесних способів семантизації: добиватися розуміння слів у складнішому контексті, при допомозі синонімів, ба навіть описових означень. Проілюструємо це прикладами.

Синонімічна семантизація: **велетень** — гігант, титан, хтось (чи щось) дуже великого розміру; напр., Шевченкс — велетень серед українських поетів; Грушевський — велетень серед істориків; слон — велетень серед тварин; пароплав „Титанік“ — був велетень у порівнянні до інших пароплавів і т. д.

Демонстративна семантизація: перевесло — показати його разом із снопом збіжжя чи бодай соломи або сіна, а де можна — й очерету, конопель, плосконі, льону...

Мовні конструкції і зв'язна мова взагалі.

Дехто думає, що коли ми навчаємо українських дітей, то це не проблема в нашій шкільній практиці: діти від батьків засвоїли вже мінімум типових і найвластивіших нашій мові конструкцій (мовних зворотів, словосполучень, фраз, речень). Та це лише частково так: не всі, далеко не всі діти вміють користуватися і типовими, а тим більше правильними конструкціями нашої мови, хоч, може, й розуміють їх. Ще дехто думає, що коли діти розуміють слова, то вже й говорити повинні, вживаючи всі ті слова на своєму місці. А це — ще далі від правди: це таке ж нереальне, як і те, що коли ми знаємо назви всіх частин і гвинтиків годинника, то вже зможемо скласти і в рух пустити годинник. Чи автомобіль, літак, ракету... Донедавна панувала в методиці викладання другої (чужої) мови теорія: досить завчити певну суму правильних мовних конструкцій — і вже можна довільно говорити даною мовою. Під ударами новіших, експериментально доведених наукових стверджень, ця теорія вже захитана, а її (теорії) речники свої позиції перестають боронити.

Щоправда, опоненти тієї теорії — теорії опанування мови через засвоєння суми стандартних конструкцій — також не пропонують нічого цілком певного. А ми ж стоїмо між тими, що навчають рідної мови в своїй країні (своєму середовищі, оточенні), і тими, що навчають другої (чужої) мови; хоч контингент наших учнів — це переважно діти українських батьків, які (батьки) дома говорять іще по-українському, але все одно наші учні більшу частину часу проводять в англomовному середовищі, самі там говорять по-англійському, від того середовища і в школі встигають більше чогось навчитись — мови англійської також! — ніж за кілька годин на тиждень в наших приватних школах. Це ж факт, наші учні до рівня повного автоматизму позасвоювали і засвоюють далі більшу кількість потрібних у житті і слів, і конструкцій з англійської мови, ніж з мови рідної. Це ще не значить, що їх рідною мовою вже є англійська мова, ні, але їхнє опанування англійської мови — як мови другої — здебільшого вже доведене до цілком довільного володіння нею, уміння думати тією другою мовою та ще й із запасом мовного матеріалу, який також здебільшого переважив їхній багаж рідної мови. В такій ситуації наші потуги навчати і навчити повноцінної нашої мови наших дітей натрапляють на великі труднощі — і психологічного, і суто практичного порядку, як напр., на час обмежений, бай-

дужість батьків, брак безпосередніх стимулів тощо.

Та не зважаючи на все це, ми творимо майже чудеса, коли порівнювати наші досяги — наслідки нашого навчання з наслідками навчання чужих мов у середніх школах та університетах, де й часу вже відводиться трохи більше, ніж у нас, стимулів ніби більше, умови забезпечено відповідніші і т. д. А секрет наших чудес полягає не тільки в тому, що наші вчителі кращі і самі вміють говорити українською мовою (в університетах та середніх школах досі ще переважають викладачі, що не вміють говорити мовою, яку викладають), а в тому, що наші учні в наших школах продовжують опановувати свою рідну мову — яка б вона не була в тих обмежена чи бідненька ще, коли вони до нас приходять. А двох рідних мов — не буває! Наші діти приходять до наших приватних шкіл з готовим невеличким ядром такої рідної мови, а це — вирішальна передумова успіху в нашому шкільному навчанні мови, рідної мови наших дітей. Ось послухайте, до чого договорилися вчені методисти і психологи на міжнародній конференції минулого року — в Англії (цитую з „Нових Днів“ ч.ч. 243-244):

Торік у Кембріджі (Великобританія) відбувся Міжнародний конгрес із прикладної лінгвістики. Учасники його приділили багато уваги проблемам вивчення дитячої мови, психічних та мовних категорій, а також психологічним дослідженням, які розкривають процес засвоєння рідної та іноземної мов. Однак делегати змушені були визнати: на даному етапі розвитку науки ще майже нічого невідомо про те, що таке мовна діяльність людини, як засвоюється рідна мова в ранньому дитинстві.

Професор Пенсільванського університету Беласко вважає, що система викладання іноземних мов у всьому світі дуже недосконала, а учебні посібники далекі від живої мови.

Як же ми маємо розвивати мову наших учнів — зв'язну мову, що є основою основ практичного знання мови взагалі, що є головною ціллю і головним завданням у нашому навчанні? Всього не скажеш, але на кількох способах, які — на нашу скромну думку — найбільш себе виправдують, варто спинитися.

1) **Натуральний спосіб**, або довільна своєю формою і невимушена розмова в живій, а не штучній обстанові.

Якщо це розмова все ж таки навчальна, бо відбувається в системі шкільного навчання, то

вона мусить бути наперед продумана (це діло вчителя), відбуватись у визначених межах і в певній послідовності. Увесь (або майже весь) мовний матеріал має бути учням відомий — зрозумілі слова і конструкції, знані об'єкти, якщо будь-яка наочність буде наявна, зміст розмови (тема, матеріал її) також має бути цілком приступний і ні в якому разі не тяжкий. **Приклад.** Ідемо по книжки до книгозбірні: вона на першому поверсі в новому будинку (може бути — шкільному); туди перейшла (не перемувалася) книгозбірня кілька днів тому (без **назад**); книжки там видає пані А. — вона завідувачка (не менажерка) дитячого відділу (не завідувача... відділом); завідувачка має список (не лісту) всіх учнів нашої класи, вона наперед (не **ін едвене**) знала, кому і яка потрібна книжка; кожний учень має тільки сказати завідувачці, як його прізвище (а не як він називається); кожний учень має сказати, по якій книжку він прийшов (так для розмови потрібно), а одержавши книжку, подякувати завідувачці; одержавши книжки, всі учні так само організовано виходять (не забираються!) із книгозбірні і йдуть назад (не з поворотом) до своєї класи; у класі може ще бути закінчення розмови (прикінцева стадія розмови з елементами синтези). (Демонструється частина цієї розмови — з **синтезом**).

2) **Розвиток усної мови у зв'язку з читанням.**

Краще вести розмову по прочитаному текстові в класі, хоч учні, може, й читали його дома (може бути — не всі). Для цього добирати текст — найкоротший, бажано фабульний (події, дії). Зміст тексту повинен бути цікавий, він має збуджувати учнів до розмови — до бажання висловитись. Не треба питати учнів, чи вони все зрозуміли: це можна перевірити іншим шляхом. Напр., по виразу обличчя кожного учня, контрольними питаннями (вчитель може передбачити, чого саме хтось не зрозумів), переказом окремих частин тексту.

Коли ясно, що всі учні і все розуміють, можна провести розмову так:

1. За пляном — складеним з участю учнів; потім і без пляну.
2. Не вимагати, щоб усі деталі були згадані. Ні в якому разі не вимагати і не привчати, щоб переказ був дуже близький до оригіналу (так роблять тупі або притуплені учні).
3. Бажано запросити інших учнів, щоб доповнили те, що було сказане під час переказу.

4. Ціль досягнена і вправа така вважається завершеною, якщо учні висловлять свою власну думку про оповідання, про поведінку дійових осіб чи якусь подію з оповідання. Дуже добре, коли в учнів знайдеться щось сказати до теми розмови — з їх власного досвіду.

Приклад оповідання (тексту).

ДВА ХЛОПЧИКИ

Два хлопчики блукали по лісі. Аж ось їм назустріч — ведмідь суне. Один із хлопчиків — у ноги, а там зліз на дерево і причаївся. Другий хлопчик лишився на дорозі. Йому пригадалося, що ведмеді не чіпають мертвих, так він упав на землю і прикинувся мертвим. Ведмідь підійшов до нього, а він і не дихає. Ведмідь обнюхав йому лице і відійшов геть.

Коли ведмідь скрився з очей, перший хлопчик зліз із дерева й запитав: „А що тобі ведмідь на вухо сказав?“ Той другий хлопчик відповів йому: „Ведмідь сказав мені, що погані ті люди, котрі в часи небезпеки від своїх товаришів утікають“. (Вільний переклад з Л. Толстого).

Може бути, що деяким учням будуть незрозумілі такі слова та вислови: „у ноги“, „прикинувся мертвим“, „скрився з очей“, „суне“ та інше. Треба так зробити, щоб усі учні і все зрозуміли: частково допоможуть зрозуміти своїм товаришам кращі учні, а решту — сам учитель. Частина слів пояснювати — до читання, частину — під час читання (найменше), а решту (небагато) — після прочитання тексту.

3. Єдиний фронт з батьками.

Мова розвивається, збагачується і тримається на досягнутому рівні приблизно так, як і такі навички та вміння, як гра на музичних інструментах, спів, танці тощо... Чи ж досить раз чи навіть два рази на тиждень вдаватися до розвитку, збагачення і удосконалення їх? Очевидно, не досить, особливо для мови. Не досить для того, щоб рівень знання мови, вміння користуватись мовою в розмові на довільну тему могло цілком нас задовольнити й утішити. Потрібно знайти додаткові можливості, використати наявні й доступні резерви, а насамперед — співпрацю батьків чи всієї родини з учителями, школою. Але щоб співпраця батьків чи родин була така, як треба, щоб вона помагала нам у наших зусиллях розвивати й підносити рівень знань і умінь наших учнів з мови, а насамперед розвивати й збагачувати

усну мову, то мусимо мати порозуміння з батьками — не взагалі, а конкретно, у прямому зв'язку з тим, що ми плянуємо і до чого прямуємо. А щоб батьки могли нам справді помагати, їх треба познайомити з нашими плянами і намірами — маємо підготувати, навчити батьків, як це вони можуть і повинні робити, щоб з тієї співпраці з ними була видима користь.

Наші домашні завдання дітям мають бути розраховані не лише на один день (чи два), а на всі ті дні, коли діти не приходять до школи. Треба, щоб батьки хоч потроху розмовляли з дітьми дома бодай приблизно в межах того матеріалу, який ми опрацьовуємо для практичного вжитку — для живої мовної діяльності. Треба частіше батькам нагадувати про їх обов'язки і заохочувати їх до гармонійної співпраці з учителями.

Єдиний фронт з батьками — це один із вирішальних способів розвивати мову наших дітей. Помиляється той, хто не дооцінює поєднання наших зусиль із зусиллями батьків.

Декілька окремих чи часткових зауваг.

1. Нехай у класі менше говорять учителі, а більше звучать голоси дітей.

2. Навчаймо мови, розвиваймо у дітей уміння говорити не примусом, а заохотою, не штучними спонуками, а натурально розмовляючи в реальній та стимульованій ситуації. Не треба говорити й переконувати дітей, що їм треба вчитись і знати мову — це більше шкодить, ніж помагає. Будуймо і організуймо свої заняття і всю працю так, щоб діти забували, що ми їх вчимо, але непомітно для себе самих втягались у змагання за краще знання мови, за кращу і правильну мову.

3. Не кількість, а якість вирішує: навчити мало, але досконало — решта буде без великого труду додана і допасована. Аби було до чого допасовувати. Спроби навчити багато — не дають справжнього знання та уміння. Вони віддохочують і розчаровують.

4. Не йти до класу без доброї підготовки: це вимордовує вчителя (в класі), а в учнів сіє знеохоту. Без підготовки — часу вбивають багато, а матеріалу подають мало.

5. Завжди дотримуватись правила: письмовим вправам передують усні, а всякі письмові вправи мають кінчатись усними. Краще всебічно опрацьовувати той самий матеріал: читати, питати, відповідати, переказувати і писати.

6. Хоч і під час розмови вчитель дотримується індивідуального підходу, але фронтальність мусить бути неодмінною умовою розвитку мо-

ви всієї групи в класі. Фронтальність є основа основ усякого навчання.

7. Пам'ять учителя — велика річ. Учитель без доброї пам'яті — смішний і небезпечний учитель... (так психологи кажуть).

8. Не досить виправити помилку: треба заставити учня повторити виправлене. Виправляти — не одним способом. Виправлення помилок — теж спосіб, але не єдиний, далеко не всім помагає.

9. Треба вчити дітей не тільки відповідати на питання, а й уміти ті питання задавати. А відповіді слухати...

10. Учитель не повинен говорити в класі, коли його не всі слухають...

11. Практика мусить йти разом з теорією (граматикою). Ушинський казав, що граматику ушляхетнює людину; краще навчати граматики з дитинства, бо коли дорослі починають вивчати граматику — наслідки убогі...

12. Даймо нашим дітям (учням) певність себе в рідній мові, тоді вони не поспішатимуть так переходити на англійську мову.

13. Найкращі вчителі усної мови-практики — діти. Діти від дітей найкраще засвоюють мову: бо мова — це суцільна психологія. Дорослі вчи-

телі мови — чужіші для дітей, ніж учителі-діти... Хто знає, від кого малята більше навчаються рідної мови — від батьків чи від дітей...

14. Повторення — неодмінна умова певного засвоєння і вироблення навичок та умінь. Але ніколи не слід повторювати тим самим способом і на тому самому мовному матеріалі (контексті). Повторення чи не найкраще виявляє, що засвоєне, а що ні, — отже відкриває очі на те, що треба доопрацювати і т. д., а звідси — заповнити прогалини. Добрі вчителі завжди і при кожній нагоді повторюють...

Кожний крок уперед повинен спиратися на повторення пройденого, а часто буває, що вчителі (звідси слова Ушинського) „багато всипають у студентів і рідко перевіряють, чи ж лишилося щось із насипаного. Ще не так зле, якщо учень менше забуває, ніж вивчає; а якщо прихід дорівнює розходові, то лишається в голові (пам'яті) нуль чи й ще гірше, ніж нуль, — звичка нічого не засвоювати як слід і забувати швидко“.

15. Не забувати, що сприймання на слух і розуміння дається значно трудніше, ніж читання й розуміння. Звідси висновок: треба знати, на що відводити більше часу і приділяти уваги.

П. КОВАЛІВ

НОВА ЗБІРКА ПОЕЗІЙ

У видавництві „Гомін України“ (Торонто, Канада) вийшла збірка поезій Міри Гармаш під назвою „Віднайдені роки“ (1968, ст. 1—62). Міра Гармаш не вперше друкується: вона друкувалася вже не раз в українських журналах. А тепер вона видала свої поезії окремою збіркою. Збірка в основному становить собою спогади поетеси з дитячих і юнацьких років, як сама вона пише:

Я і досі бачу в споминах і мріях
Те, що так давно вже в безвість відійшло.
Оболоння бачу і поля широкі
І княжну веселу, юну молоду,
Хоч було мені тоді лише три роки,
І мене поклали спати у саду.

Поетеса згадує рідний край, квітучі гірські полонини, пісні Верховини й запитує:

Чи побачу ще вас? Синій цвіт не погас
І з собою приніс на чужину
Чар минулих років, рідний край, давній час,
Незабутню мою батьківщину.

Іноді звучать у неї й патріотичні мотиви; вона радіє радістю рідного краю, сумує його смутком:

Хлопочуся в саяві потоку,
Волосся у м'яті вмиваю,
І тут я шолита, щороку,
Бо вся я із тебе, мій краю:
З землі, із роси, з чару-зілля,
Із сонця, із грому, із бурі.
Твій усміх — для мене весілля,
Твій смуток — дні в мене похмурі.

Із спогадами у неї зв'язана й присвята. Так, у присвяті батькові, відомому корифеєві науки і бібліографові, Володимирові Дорошенкові, що зійшов уже в могилу, вона пише:

Зів'яли підсніжники білі,
Пішов ти в далекі світи,
Лише у думках заціліди
Сніжинки, і квіти, і ти.

Окремий вірш Міра Гармаш присвячує В.

Стефаникові, своєму хрещеному батькові, у 30-ліття його смерті:

Вечірній дзвін вже продзвенів,
Мовчить село. Не чути слів,
А довгі тіні за вікном стають гарніші.
Тихим сном усе спочило. Жар погас.
Замовкли кроки — пізній час.
Та він не спить. Бо він оці
Мережає при каганці Листки Кленові.
Увесь свій біль, увесь свій жаль,
Криваві сльози і печаль замкне в глибокім
[слові:

Ідуть сини, страждає мати,
Байдужий світ не хоче знати
Про муки батька-селянина...

Найбільшу увагу поетеси притягає природа, рідна природа в усій її красі, яку вона малює мистецькими барвами:

Тоді весна була така чудова
Кругом: в природі і житті.
Вбиралася в нові листки діброва,
А верби в базьки золоті.

Улюбленим твором природи є береза, яка наче жива істота відчуває прихід весни:

Ще сплять берези, та їм сниться
Розкішна, соняшна весна,
Хоч на гілках ще сніг іскриться,
Надія гріє їх ясна.

На тлі природи травневого вечора в вірші „Ноктюрн“ наша поетеса мистецькими рисами малює моцартівський концерт:

Вечір травневий у нас на порозі,
Сольо виспіває шпак,
П'янка синіє квіття на бозі
І багряніє мак.
А моцартівська ясно-пречиста
Мова концерту а-дур
Ніжно нанизує перлини-намиста
На фіялковий ажур.

Збірка переповнена образними висловами, що надають поезії мистецької краси: „Місяць стежкою в лісі іде“, „Сталеві краплі дзвенять в

вікно дощем“, „І знову стежкою ще незабutoю думка біжить на Дністер“, „Щойно сонце вмилося в Дніпрі і розчісує проміння-коси“, „Задрімав десь вітер“, „Плаче дощ за вікном“, „В росах купаються квіти“ та ін.

Улюбленим засобом поетеси є мистецькі порівняння („Білі хмари баранчиків“, „Настурції килим багрянний“), метафори („Вітер рогочеться“, „Два гарбузи біля тину сміються“, „На креслатих вербах посварились горобці“ та ін.), персоніфікація („По лісі осінь ходить“, „Заглянув у вічі мені сірий вечір“ та ін.).

До мистецьких засобів належить також і прикладка, що її вживає Міра Гармаш з метою ширше розкрити зміст поетичного слова: сльози-смуток, місяць-корабель, очерети-плавні, місяць-пастух, сонце-пожежа, казка-мрія та ін. Наприклад:

Те, що сміхом чепурене,
Не страчене, не збурене,
Що зі сліз-смулку виткане,
В'ється сірою ниткою.

І місяць-корабель пливе собі, пливе
І все, як і колись, живе.

А вітер в кучерях садів
Шепоче злегка казку-мрію.

А так звані повторні прикладки вживаються із значенням підсилення значення головного слова:

Перемандрувавши холод листопаду
Й білу-білу казку край міського саду,
Ми ввійшли...

Збірка поезій Міри Гармаш ілюстрована (16, 22, 30, 31, 51, 55, 60), а на початку вміщений портрет поетеси, зроблений тим же мистцем Романом Василюшином. Взагалі збірка вражає красою вірша. Міра Гармаш має талант непересічної мистецької вартості, і вихід у світ її першої збірки поезій треба вітати як першу ластівку, що вийшла з-під пера молоді поетеси, якій напевно буде належати почесне місце в історії української літератури.

А. ЮРИНЯК

ДВІ ЗБІРКИ ЩИРОЇ ПОЕЗІЇ

Після надуманих рядків „ребусної поезії“ деякого з еміграційних „координативних метрів“ приємно натрапити на не реклямовану, **але справжню поезію** декотрих малознаних авторів. Ми тут маємо на оці дві збірки: „Над вечір“ М.

Матули і „Бабине літо“ Алли Коссовської, що з нашого погляду варті уваги читача і критика.

Глибока щирість, повидтий легеньким флером ностальгії замріяний погляд в далекі дні юности, без гніву й досади зведений балянс пере-

житого, — це є те спільне, що ціхує обидві названі збірки. Вони варті того, щоб їх розглянути докладніше, кожну зокрема.

Збірку поезій М. Матули „Над вечір“ видрукувано в Новому Ульмі, в друкарні „Українських вістей“, на добром папері, мабуть, накладом автора, бо видавництва не подано. Збірка має 64 стор. підручничкового формату, на яких уміщено 50 поезій і одну сценку „Зустріч“ (Старого року з Новим), придатну для сценічного втілення — у виконанні дітей-школярів. Ця сценка і десяток поезій, призначених для дитячого читача, творять у книжці окремих розділ „Для дітей“ (стор. 49—64).

Перший, більший частині збірки автор не дає якогось окремого наголовка, але „передописав“ ніби мотто, що править як місток між наголовком і подальшим текстом:

„Вечір зближається, день ще не згас,
Промінь останній ще паленіє,
Піснею, серце, розлийся ще раз,
Вийся і квітни, моя надіє“.

Програмовою поезією першої частини збірки ми вважаємо „Стою часом“...; подамо її тут сповна:

„Стою часом засмучений,
Думок спливає рій,
Я з дійсністю розлучений
Лечу на крилах мрій.

Поза світи тернистії
З часом наперегін
В минулії барвистії
Літам я навздогін.

Там дні жадані роками
Повнитимуть буття,
Де вперш дрібними кроками
Ступив на шлях життя.

Там сонцю усміхається
Пахучая земля,
Там піснею пишаться
Квітучії поля.

І тую пісню десь
Я чую мов крізь сон
І я співаю ввесь
Тій пісні в унісон“.

(Стор. 10)

Наведена поезія, разом із вступною поезією „Україні“ (стор. 7), групують навколо себе близько десятка інших (за назвою), з тим самим ідейно-тематичним спрямуванням, а саме: „Матері“, „Мгду розгортає світання“, „Вже скільки літ“, „Дощі й дощі“, „Минають дні“,

„Елегія“, „Ніжиться промінь“. В останній поезії є строфа, яка вже протиставить ностальгії оптимістичний, бадьорий мотив „Назустріч сонцю“:

„Бачу — стежиною в росах
Мое дитинство бреде,
Мружиться, заспане й босе,
Сонцю назустріч иде...“

Взагалі треба сказати, що авторова туга за Батьківщиною не має того розпачу і болю безнадії, що їх так відчутно в поезіях пок. Михайла Ситника.

Настрій м'якого, притишеного суму вживає і такі „природописні“ поезії як ось: „Біла повинь“, „Над морем“, Падає сніг“, „Вечір в Україні“, „Хвіртка“. Загально їх мистецький рівень задовольняє нас, але мусимо сказати, що на деяких надто помітний вплив такого майстра лірики, як Ол. Олесь, а подекуди ще й Гр. Чупринки (напр. в „Падає сніг“).

Є в збірці сім чи вісім „поезій-присвят“: „Оселі ОДУМ-у „Київ“, „На смерть президента УНР“, „Уклін“, „Борцям“, „Поетові М. Щ.“, „Туга“ тощо. Подібні „одописання“ рідко кому вдається піднести до рівня справжньої поезії. Не є це стихія і нашого автора. Адже краще представляються медитації: „Спрага“, „Вінок безсмертя“, „Мрія“.

Друга частина збірки „Для дітей“ містить усього десять віршиків (деякі з них мають одну-дві строфи) і коротку сценку „Зустріч“ (Старого року з Новим), призначену для шкільно-дитячого вжитку. Нам здається, що п. Матула скривдив свою збірку, віддавши поезіям „Для дітей“ порівняно дуже мало місця. Бо такі речі його збірки, як „Малий зайчик“, „Перший сніг“, „Дід Мороз“ свідчать про його любов і вміння розмовляти з дітьми мовою поезії.

Деякі уваги щодо авторового мовостилу і версифікації.

Мова (лексика, фразеологія) автора, а також засоби виразності (епітети, порівняння, метафори), — обмежені **стихією** села (очевидно, українського добольшевицького); місцевий американський кольорит зовсім не позначився на збірці. З цього погляду „На вечір“ треба зарахувати до типово **могіканської** еміграційної поезії.

Та що ж? Поетичне мистецтво не потребує виправдання або опертя в доцільності — як її (доцільність) розуміють „батьки народу“ чи державна конституція. Зате „Над вечір“ посідає першу і головну рису поезії: щирість почуття, і це змушує дарувати авторові частенько

подибувані стилістичні та версифікаційні незугарності й хиби.

Однак „дарувати“ критика може тільки в супроводі з осторогою надалі. Це значить — на неопрацьованість певних місць збірки треба вказати.

Насамперед, в око впадає одноманітність строфічної будови: на протязі майже всієї збірки автор практикує лише катрен (4-рядкову строфу), і лише 6 поезій (з усіх 60) подано дворядковою строфою (дистихом). Одноманітність бачимо і в метричних розмірах: виразно горуять ямб і хорей, а трискладові стопи подибуємо рідко і непослідовно, то пак з відхиленням. Частенько помічаємо невластиві наголоси в словах, хоч їх здебільша нетрудно усунути звичайним переставленням слів у рядку.

Особливо неприємно вразила нас недоробленість третьої строфи в написаній ямбом назагал непоганій поезії „Вже окільки літ...“. В згаданій строфі аж у трьох рядках ритм ямбу не в згоді з нормативним наголосом слів: **дзвінку, чую, тиші, болі**. Тут же й нековирний дієприкметник **дрімаючий**, що його так легко заступив би прикметник **дрімотний**. Ми не вболівали б так з приводу таких „порушень канонів“, якби мали до діла з „принципово“ розхристаним писанням а ля Ю. Тарнавський чи Емма Андіївська. Але М. Матула назагал респектує класичну спадщину в ділянці віршування, і наші завваги не будуть йому ні зайві, ні кривдні..

II. Авторка „Бабиного літа“ Алла Коссовська на літературно-мистецькому полі не новак, бо відомі її повістярські твори друковані в „Свободі“, зокрема повість „Гірський вовк“. Але віршовану збірку Алла Коссовська оприлюднила першу. Більший стаж позначився ширшим засягом тем і більшою різноманітністю строфіки і метричних розмірів: також лексика і засоби виразності не обмежуються стихією села, навпаки, чимало образів урбаністичних, при чому міста сучасного (американського). А проте — мотиви життєвої осені, мотиви еміграційного **могіканства** ріднять „Бабине літо“ з „Над вечір“.

Збірка „Бабине літо“ — суцільна, тобто нема в ній нахилу до поділу на розділи чи частини. Але до 45 стор. книжечки поезії розташовані за **сезонами**, почавши з осені і кінчаючи літом; далі вже якогось „ключа послідовності“ не видно, бо навіть дати написання (лише рік) не йдуть за порядком хронології.

Бабине літо — це вже осінь, не тільки календарно, а й побутово-психологічно. Осінні мотиви переважають у збірці, і осінні поезії нашої

авторки видаються нам такі найкращими.

„Я ходила на зустріч з осінню“...

„Я ходила на зустріч з осінню
В прибережний покинутий сад,
Там, де небо поблідлою просинню
Кличе літо вернутись назад.

Де ріка колисковою піснею
Білих чайок на хвилі гойда
І, неначе в обрамленні тісно їй
Вічно лине до моря вода.

Сонце песгить останньою ласкою,
В ній осіння, солодка печаль,
Вітра слухаю лагідну казку я,
Шерех листя, як болісний жаль.

Знає вітер, що сонячні пестоші
Не повернуть того, що пройшло,
І хоч вабить ріки синє плесо ще,
Та вже зникло липнєве тепло.

І коли вечори безголосі
Над рікою схиляють чоло,
Він звіряє зажуреній осені
Потаємних страждань джерело“.

Мотив осені — не менш улюблений у поетів, ніж мотив весни. І не тільки у поетів похилого віку: П. Тичина, напр., написав свій чудовий вірш про осінь („Ой, не крийся, природо, не крийся...“), ще бувши зовсім молодим. Логічною підставою епітета „золота осінь“ є не лише переважний кольоровий фон від стиглих плодів та пожовклого листя, але **багатство, доскональна щедрість природи**, що чарує людину і все живе. В поезії „Реквієм“ авторка пише:

„Дивлюсь, неначе зачарована,
Ходжу мовчазна по стежках,
Своє останнє, ніжне слово нам
Шепоче осінь золота“. (ст. 14)

Мрія золотої осені в творчості Алли Коссовської перегукуються з візіями „далекої і вічної милої весни“. В поезії „Вечірня синь заглянула до хати“ (ст. 33) поетеса звіряється читачам — вже навіть не мріями, а бадьорою певністю :

„Бо таке написано в пророчій книзі десь,
Щоб сонце юности завжди світило нам“.

Це поєднання, цей творчий стоп милої **весни з золотою осінню**, „сонця юности“ з „сонця осіннього ласкою останньої“ становить **вісь розглядової збірки і основний тон її звучання**.

Хочемо звернути ще увагу читача на глибоку поезію „Пісня“ (ст. 49), де авторка мистецьки зображує, як пісня **перероджує** чи пак пробуджує **людину** в дикуні-мисливцеві. Не можемо стриматись від спокуси подати відповідне місце авторчинного оригіналу:

„Мисливець іздригнувсь, п'янка звіряча хіть
Струснула тіло пристрасним тремтінням...
Він бачить вже: гаряча кров біжить,
Він чує м'яса смак, кісток сласне хрустіння...
„Накинутись, здушити, розірвать,
Зубами вгризтись в тремтливое, тепле

[горло...

Один стрибок!“ — та він лишивсь стоять,
Неначе дивне щось його в ту мить збороло.
...Пливе над лісом пісня, птах співав...”

Юрій ЛАВРІНЕНКО

»ПРИГАДАЮ ДНІПРО І ВМРУ«

(Із свідчення очевидця про останні дні й години Євгена Плужника)

Мемуарна література — це пам'ять народу. Без неї гине значна, переважно інтимно-творча частина життя нації. У культурах народів Заходу мемуаристика ще з 14-го століття почала набирати дедалі більшого значення. Сьогодні їй приділяють багато уваги і рядові читачі, і найвидатніші діячі та письменники. Серед видатних мемуаристів Франції на першому місці стоять такі, як Сен-Сімон, Мірабо, Мадам де Сталь, Шатобріан; в Англії — Кларендон, Болінброк; у Німеччині — Гец фон Берліхінген, Гете, Фрідріх II, Бісмарк; у Росії — Герцен.

Українська мемуаристика — одна з найбільш занедбаних ділянок гнобленої і чи не тому й відсталої культури нації. Мемуари — це документація дійсності епох і подій подеколи великих, переломових, і разом (в автобіографії) сповідь людини за себе, свій час і свою генерацію. Вже через це тільки мемуарний жанр майже неможливий в умовах поневолення країни і заборони її культури. Звідси й зрозуміло, чому в УРСР майже немає мемуаристики. Типовий факт: Юрій Смолич довго не відважувався писати мемуари, навіть і після критики „культу особи“. А відважившись, мусив уперше появитись з тими спогадами десь далеко поза Україною — в російському перекладі.¹⁾

¹⁾ Юрій Смолич. „Рассказ о непокое, страницы воспоминаний из украинской литературной жизни 20—30-ых годов.“ Дружба народов, (Москва), 1968, ч. 2, ст. 216—244; ч. 3, ст. 194—213; ч. 4, ст. 160—175; ч. 5, ст. 55—135 і на решті один розділ в українському оригіналі — „Курбас. Мемуари“. ПРАПОР, Харків, ч. 6, 1968, ст. 10—35.

Є в збірці декілька поезій з явно вираженими суспільно-національними мотивами. Ці поезії („Невідісланий лист“, „Думки в концерті“, „Син“, „Крутянам“) що їх можна віднести до **громадянської поезії**, здаються нам поза основним річищем ліричного хисту авторки, хоч „Крутянам“ має гарний початок, промовистий:

„Принесіть полум'яні троянди
В пам'ять юних, гарячих серць,
І розсипте сліз діаманти,
Бо серця ці згасила смерть...”

Видано „Бабине літо“ маленьким кишеньковим форматом (на 70 ст.) дрібного друку в м. Нью-Йорк, видавництво „Карби“, тираж та ціна не зазначені. Збірка оздоблена портретом авторки роботи маляра Вол. Ласовського.

Виятки, звичайно, є — і то добрі — також і в українській мемуаристиці — спогади Дмитра Дорошенка, Олександра Лотоцького, Володимира Винниченка. І українська еміграція не може похвалитись великим мемуарним доробком. Відходять один за одним видатні й досвідчені громадські та культурні діячі, залишаючи свій народ без мемуарної документації того, що вони бачили, зробили і пережили.

Щождо так званої радянської української еміграції, що вийшла по другій світовій війні з УРСР, то вона дала зовсім незначний мемуарний доробок. Частково це можна пояснити побоюваннями, що спогади про недавнє життя з радянській Україні можуть нашкодити ще живим сучасникам і справам. Цим пояснюється, що вихідці з УРСР свої мемуари здебільша одягають в белетристичну форму. Наприклад, повісті І. Багряного, Д. Гуменної, Т. Осьмачки, В. Домонтовича.²⁾

²⁾ Щасливий виняток з цього становлять такі справді мемуарні твори: Юрій Клен, „Спогади про неоклясиків“, Мюнхен, 1947, 48 ст. Іван Дубинець, „Горить Медвин“. Йосип Гірняк, „З Остапом Вишнею“, „Шляхами Курбаса“ (перше в „Українській літературній газеті“, друге — в журналі „Листи до Приятелів“. А спогадів про Л. Курбаса Йосип Гірняк, на жаль, і досі не докінчив). Семен Підгайний, „Українська інтелігенція на Соловках“. Спогади 1933—1941, в-во „Прометей“, 1947, 93 ст.

Примітка редакції: На нашу заувагу, чому автор не згадав своїх власних мемуарних праць („Чорна пурга“, „Кость Буревій“), була відповідь, що то були тільки окремі фрагменти з задуманої книги мемуарів — „Мій сад в Арктиці“, якої він досі не закінчив писати.

Зважаючи на такий стан і умови української момуаристики, зокрема за радянські часи, варто звернути особливу увагу на один коротенький спогад: Микола Тайга — „Як умер на Соловках поет Євген Плужник, „Україна і світ“ (Ганновер), 1950, ч. 2, ст. 41—43. Подаю з нього важливіші уривки, бо те число журналу „Україна і світ“ стало майже недоступним раритетом.

„З поетом Євгеном Плужником... я познайомився, як в'язень з в'язнем, у Соловецькому Кремлі року 1935, перебуваючи з ним деякий час у великій камері 2-го корпусу, колишньому підвалі за монастирських часів. Пригадую, що Плужник дружив з письменником Василем Вражливим, що також був приміщений у цій підвалі.

Ближче судилося мені стати до поета, коли я почав працювати як санітар тюремної лікарні, яка знаходилася також у стінах Кремля — Плужник опинився в ній, буди тяжко хворим на туберкульозу.

Стан здоров'я Євгена Плужника був безнадійний. Відтоді як я почав обслуговувати його, він уже не вставав з ліжка. Ввесь час коло нього була подушка з киснем. Апетит мав дуже поганий... Його мучило гостре безсоння, яке в свою чергу підтинало вигасаючі фізичні сили. Говорив з трудом, тихим голосом, мова йому раз-у-раз спинялась, і він тоді ривком втягав повітря, але вимовляв слова чітко і виразно.

В палаті номер два (на другому поверсі), де лежав письменник, було разом вісім осіб. На трьох вікнах — ґрати, дерев'яна підлога. Плужник лежав під одним із вікон, які, між іншим, були розташовані на нормальній височині від підлоги. Ліжка стояли не тісно, простору між ними було досить. Опалювались палати цілком пристойно...

Євген Плужник, лежачи в лікарні, писав. Писав і ночами, бо я, прийшовши вранці до палати, іноді заставав його з папером у руках; або бачив на тумбочці коло ліжка свіжо записані аркушки, а поет, вичерпаний безсонням, лежав нерухомо, з примкнутими очима, нагадуючи мерця. Я ще й тепер бачу його білі вихудлі, але гарні руки з голубіючими жилами і довгими пальцями, і глибоко запалі очі в темних рогових окулярах. Шкіра обличчя, жовтава й одночасно молочно-прозора, справляла враження дуже зніженої і випещеної.

Вважаючи, що нічна творчість знесилює письменника, я просив його не писати вночі. Євген Плужник охоче згоджувався і покірно віддавав свої окуляри, тим себе роззброюючи.

Але згодом усе йшло по-давньому. Він читав інколи мені свої вірші. Тематики їх уже не пригадую; в одному з них було звернення до друзів. Пам'ятаю лише загальну емоційну атмосферу їх — песимістичну і похмуру.

Хочу тут зафіксувати одну характеристичну репліку Євгена Плужника. Раз погожого ранку я прийшов до палати на роботу. Хворий письменник запитав мене: „Миколо, чи бачив сонце?“ — „Авжеж“, — відповів я і показав рукою на сонячні плями в кімнаті, які, зрештою, Плужник бачив і без того.

Поет переживав стоїчно трагедію свого життя і невблаганне поступання хвороби. Я ніколи не чув од нього ремства, нарікань чи скарг. І взагалі був рівний і витриманий, не дратувався з жадних приводів. Тільки помічав я не раз поблиск сльози на очах під час його довгих самотніх дум.

Він знав, що скоро помре. Одного дня сказав мені, щоб по його смерті я взяв собі його верхню одіжку, бо він не хоче, щоб її забирав будь-хто, а своє пальто просив передати лікарняному дроворубові, теж в'язневі, до якого мав прихильність. Я поспішив сказати кілька заспокійливих слів, які сам не вірив, — а виконати заповіт письменника, звичайно, не міг, бо до речей небіжчика я не міг мати того чи іншого стосунку — ними займалися інші, не в'язні.

Момент наближення смерті Євген Плужник відчував точно і непомильно. Одного зимового дня на початку 1936 р. він цілком спокійно, тинно голосу, слабо ворущачи своїми тонкими губами, сказав мені: „Миколо, принеси мені холодненької води; я вмиюся, пригадаю Дніпро і вмру“.

Трохи підвівши письменникові горішню чашав над передсмертними словами Євгена Плужника. Вісімнадцятилітнім юнаком я потрапив стину тіла, я поставив миску з водою на животи. Плужник повільно вмочив праву руку, підніс її до чола і так тримав якийсь час, закривши очі — як людина, що пригадує; потім знову вмочив пальці обох рук у воду і слабо потер їх одну об одну. Потім обтерся рушником, що його я подав, — так само повільно, мляво. Я поміг йому лягти і закритися коцями до підборіддя; взяв миску і відійшов з нею. По якійсь хвилині-двох я знову був коло ліжка. Письменник уже не дихав... Згодом я не раз роздумував до в'язниці, вже пробував на заслання в таборах кілька років, скрізь — і на волі, і в неволі — бачив повсякчас ошуканство і брутальну лжу, — і супроти цього бридкого і гнилого тла, сло-

ва письменника гостро і свіжо контрастували, раз-у-раз вражаючи мене своєю правдивістю. Сказала людина, що має вмерти, сказала так просто, так невимушено і натурально, ніби не йшлося про смерть, а про щось незначне і звичайне, і справді вмерла.

Старший санітар і я знесли тіло покійного до трупарні, що стояла поблизу, до похмурої будови підвального типу, слабо освітленої двома, хоч і великими, вікнами, ґрат на яких не було: в арештантських приміщеннях цього типу вони були вже непотрібні... Я ніс небіжчика за ноги; вони, пригадую, були попухлі. В трупарні було вже двоє німотних гостей. Ми поклали нерухоме тіло поруч них на дерев'яний, подібний до нар, стіл, що стояв посередині, і вишли.

Я ще спитав старшого санітара (це був солідний віком чоловік, українець, селянин з Чернігівщини), коли поховать Плужника. Він, як старший санітар, знав більше про дотичні порядки. „Не зразу, мабуть, за днів три“, — була відповідь, — „його, як і всіх, будуть іще анатомувати“.

При всьому своєму бажанні, я не міг би взяти з собою і винести з лікарні писання Євгена Плужника, кожного вечора дозорці, забираючи мене з роботи, робили мені трус.

Яр СЛАВУТИЧ

ДО ІСТОРІЇ СЛОВА »СЛАВУТИЧ«

Здається, є підстави твердити, що слово „Славутич“ спопуляризував автор цієї статті, хоч його (слова) історія сягає сивої давнини. Наскільки відомо, вперше його вжито у „Слові о полку Ігоревім“. Засвідчене воно там у діалектному варіанті (О в корені слова та змішання Ц і Ч): „словутицю!“¹. Немає сумніву, що це був поетичний синонім Дніпра. Його значення: „син слави“. Можливо, в доісторичний час воно означало „син слов'ян, про що свідчить згаданий вище діалектний варіант.

Різновид слова „Славутич“ появляється і в „Повести о Сухане“: двічі в родовому відмінку — „Славутича“ і двічі в давальному — „Славутичу“. У всіх випадках без літери В, але з тим же значенням — ріка. Рукопис повісти невиразно датують кінцем XVII ст. (знайдено його 1948 р. в Ленінграді). У творі йде мова про оборону Києва „при великом князе Манамахе Владимировиче“.

Євгена Плужника поховали на Соловецькому кладовищі...“

Спогад Миколи Тайги цінний як свідчення очевидця. Написано його з акуратністю зізнань судового свідка, без домішок власної літературної вигадки. Микола Тайга виявився тут просто уважним, інтелігентним обсерватором з доброю пам'яттю на деталі і факти та з розумінням їх значення. У спогадах Тайги Плужник виступає як справжній герой справжньої трагедії. Епоха не давала виходу цій геніальній людині і її народові. Але чітка свідомість своєї правди і вартостей життя взагалі, українського зокрема, дали силу видатному поетові зустріти смерть з майже надлюдським спокоєм і рівновагою. Плужник писав поезії до самої смерті. На жаль, автор спогаду не мав змоги нічого врятувати з передсмертних поезій Плужника, якого проф. В. Державин назвав геніальним поетом.

Невідомі передсмертні в'язничні поезії Євгена Плужника належать до того культурного скарбу України, що його творили мученики Розстріляного Відродження в тюрмі і на каторзі. Історія вимагає і вимагатиме, щоб Україні і людству були повернені останні твори не тільки Плужника, а й Миколи Зерова, який до смерті в тій самій соловецькій каторзі перекладав „Енеїду“ Вергілія і писав оригінальні твори.

Хоч у пресі не раз було згадано про те, що слово „Славутич“ нібито вживали в літописах, мені, на жаль, не пощастило його там зустріти, хоч із цією метою довелось переглянути майже всі тексти літописів, що є в книгозбірнях поза Україною, зокрема Лондоні, Парижі, Римі та Вашингтоні.. Немає цього слова ні в словниковій частині праці „Лексичний фонд літературної мови київського епіоду X—XIV ст.“ П. Ковалева, ні в „Хрестоматії давньої української літератури (до кінця XVIII ст.) О. Білецького.

Перекладачі „Слова о полку Ігоревім“ транслітерують і перекладають „словутицю“ (кличний відмінок) по-різному, як видно з прикладів, що їх пощастило зібрати з багатьох джерел². Дата поряд автора означає рік друку перекладу; якщо ж є дві дати, то перша — це рік написання, а друга — рік друку: Славутицю (М. Шашкевич, 1833; Львів, 1904), Славуто (І. Вагилевич, 1836; Львів, 1884), Славутицю (М.

Максимович, 1837; Київ, 1857), Словутицю (Т. Шевченко, 1860; Петербург, 1867), Славатарю, (Ю. Федькович, 1867; Львів, 1902), Славуто (В. Мова-Лиманський, 1866; 1893), Словуто (Ів. Франко, 1873; Харків, 1952), СЛАВУТИЧУ (В. А. Кендзерський, „Слово о полку Ігоревому“, Кременчук, 1875, 77 стор.), Славуто (Панас Мирний, 1883; 1896), Словутичу (Ом. Партицький, Львів, 1884), Словутичу (Микола Чернявський, 1894; 1928), Словуто (М. Вербицький, 1901), Словуто (К. М. Зіньківський, 1906), Словутичу В. (Щурат, Львів, 1907), Словуто (Іван Стешенко, 1899?; 1967), Словутичу (С. Гордінський, Львів, 1936), Словутиче (В. Свідзинський, 1938), Славуто (Н. Забіла, 1938; 1940), Славуте (О. Корж, 1938), СЛАВУТИЧ (І. Лук'яненко, 1938), Славуто (М. Рильський, 1939), Словутичу (Митрополит Іларіон, Вінніпег, 1949), Славуто (М. М. Аркас, Прага, 1932; Новий Ульм, 1951), СЛАВУТИЧУ (Олекса Коваленко, Дніпропетровське, 1954), Словутичу (Є. Махновець, Київ, 1955), СЛАВУТИЧУ (В. Ша-ян, 1958), СЛАВУТИЧУ (В. Ф. Соболевський, Москва, 1961; Київ 1967). Ясна річ, цей перелік неповний, бо на чужині не всі переклади „Слова...“ доступні.

До речі, у переспівах С. Руданського, Б. Грінченка та інших я не знайшов слова „Славутич“. З усього видно, що воно не вживалося в українській дореволюційній літературі. Єдиний виняток — згаданий переклад В. А. Кендзерського. Словник Б. Грінченка також не має гасла „Славутич“, хоч у ньому є „Славуто“, „Славутиця“ і „Словутиця“. Не було його і в словниках Л. Зизанія (1596), П. Беринди (1627), П. Білецького-Носенка (1840-ві роки, Уманця й Спільки (1893), Є. Тимченка (1897), І. Срезневський у своїх „Матеріялах...“ подає лише те, що вжите в „Слові о полку Ігоревім“.

Таким чином, треба прийти до висновку, що слово „Славутич“ правдоподібно вперше в новій українській літературі оформив тепер забутий, невідомий навіть багатьом літераторам, перекладач „Слова а полку Ігоревім“ В. А. Кендзерський. Це сталося 1874 р., коли з датою 1875 з'явився його переклад окремою книжкою в Кременчуці — підчас царської заборони книги українською мовою! До 1874 р. вживали лише „Славуто“ (дуже часто „Дніпро-Славуто“ в народних думках), „Словута“, „Славутиця“ і „Словутиця“. Вживається „Славуто“ як місцева назва (на р. Горинь) і як прізвище. Про творця слова „Славутич“ маємо дуже скупі відомості. Акад. О. Білецький відзначував, що це був „вихованець Київського університе-

ту“, „український патріот“, який намагався вийти з „народно-пісенного стилю“.

Як же стоїть справа зі словом „Славутич“ у російській літературі? Може звідти запозичив його В. А. Кендзерський? Ні в т. зв. катерининській копії, ні в першому перекладі невідомого автора кінця XVIII-го сторіччя, ані пізніше цього слова не зустрічаємо. Звертання „словутицю“ перекладають російські поети звичайно як „славный Днепр“ (В. Капніст, М. Карамзін та інші), „Слава-река“ (В. Жуковський), „преслоутиый Днепр“ (М. Д. Деларю)⁵, „Словутич“ і т.п. Лише А. Майков, сучасник В. А. Кендзерського, вживає „Днепр ты мой, Славутич“, але його переклад за життя автора був надрукований двічі: 1872 і 1893 р. — з різними варіантами. На жаль, немає змоги перевірити, коли Майков ужив слово „Славутич“ — 1872 чи 1893 р. Чи позичив його від Кендзерського? А може сталося й навпаки — Кендзерський узяв його від Майкова. Як би там не було, першість слововжитку в українській мові зберігається за Кендзерським.

В сучасній російській мові слово „Славутич“, судячи з газет і журналів, не вживається. Не було його в словнику В. Даля, не мають його ні чотиритомовий „Словарь русского языка“, ані досі найбільший академічний „Словарь современного русского литературного языка“ (17 томів). Том 13 на літеру С, де гасло „Славутич“ могло бути, вийшов у світ 1962 р. Пошуки по діалектних російських словниках також не дали жодних наслідків.

Чи не вперше після А. Майкова та І. Новикова (переклад „Слова...“ зроблено 1938—58 років) з'являється в сучасній російській мові слово „Славутич“ — за дуже дивних обставин — у словнику Н. А. Петровського — „Словарь русских личных имен“ (1966). „Славутич“ тут фігурує як пестлива форма до імен „Ізяслав“ і „Мочислав“. Не знаємо походження укладача цього словника, але наявність великої кількості українських, зокрема пестливих, імен власних наводить на думку, що Н. А. Петровський, якщо не українського походження, то принаймні добре з ними ознайомлений.

Інші слов'янські мови, зокрема сусідні білоруська й польська, судячи по словниках, також не мають слова „Славутич“. Отже, напрашується незаперечний висновок, що цей синонім Дніпра вживається лише в українській мові.

В оригінальних (неперекладних) творах першість у поновленні слова „Славутич“ треба приписати М. Рильському: „Щуми, Славутичу-ріко!“ збірка „Україна“, Київ, 1938).⁶ Припу-

скаємо, що вслід за М. Рильським, який грав тоді першу скрипку, вжили його І. Лук'яненко (як наведено вище в перекладі) та Андрій Малишко у вірші „Плач Ярославни“ (збірка „З книги життя“, Київ, 1938), де використовуються мотиви давньої пам'яті.⁹

Зустрівши слово „Славутич“ у збірці „Україна“ М. Рильського, а потім у вірші „Плач Ярославни“ А. Малишка, автор цієї статті, в той час двадцятирічний студент мовно-літературного факультету Запорізького педагогічного інституту, так ним захопився, що вперше подумав, чи не взяти б його собі за літературний псевдонім. Тим більше, що подвійне родинне прізвище однаково довелося скоротити — з огляду на „шляхетське походження“, що під радянським ладом уважали тоді не прощеним гріхом. Поки ця думка дозрівала, з'явилися мої перші, зелені вірші, підписані спрощеним родинним прізвищем, у харківському „Літературному журналі“ (1938-39), де протегував мені В. Свідзинський, та в київській „Радянській літературі“ (1939-40), де відділ поезії вів М. Рильський (познайомилися ми 1938 р. в Києві, коли поет написав мені блискучу рекомендацію на перехід до Київського університету та аспірантури; щоправда, з того переходу нічого не вийшло, бо я не мав... комсомольського квитка). Улітку 1940 р. я вдруге відвідав Максима Тадейовича і поклав на стіл його великого вчителя рукопис першої збірки поезій — „Слово про Запорізьку Січ“. На титульній сторінці вже стояло „Славутич“. Максим Тадейович прийняв усе це дуже прихильно й погодився редагувати збірку, за що і взявся незабаром. Але почалася війна, рукопис і складені коректурні гранки загинули в пожежі від бомб і мін. Лише пізніше я зміг дещо відновити з пам'яті і включити до збірок „Співає колос“ (1945) і „Гомін віків“ (1946). До речі, в моїй княжій думі, написаній 1940-41 р., втрачений і лише частково відновлений, свідомо збережено „по Славутичу“ замість звичайного „по Дніпру“. Отже, наскільки відомо, це слово я вжив (уп'яте в усій новій українській літературі (попередники: Кендзерський, Рильський, Лук'яненко й Малишко).

Перші мої поезії, підписані „Яр Славутич“, надруковано в часописі „Нова Україна“, що його видавали брати Царинники в Харкові, а потім коротко в Полтаві. Це були „Запорожці“ (1 серпня 1943), „Богдан Хмельницький“ (15 серпня), „Великий луг“ (29 серпня). Тут же надруковано „Прудивус“ та „Смерть Івана Мазепи“ наступного 1944-го року, після того

як редакція часопису, перед відступом німців, переїхала до Львова. Передав мої твори до „Нової України“ письменник Дмитро Чуб, із яким я познайомився у Кривому Розі влітку 1943 р. і, на його бажання, вручив йому машинопис деяких поезій. Своїм духом були вони явно антинімецькі (наслідок моєї участі в підпіллі), визвольницькі у сонеті „Богдан Хмельницький“ гетьман виразно закликає „до зброї“, щоб визволити Україну.

У Львові (від жовтня 1943 р.) почав я підписувати свої твори „Яр-Славутич“ (через розділку), що, між іншим, дуже подобалося проф. В. Сімовичеві, який навіть уважав за потрібне привселюдно мене похвалити не лише за „добру мову“, але й за „гарне прізвище“. Мої поезії зі львівських часописів передрукували за кордоном, у Празі й Берліні, навіть за океаном, і слово „Славутич“ набуло ще більшого поширення.

Після війни, в Авгсбурзі, 1945 р. я відмовився від розділки. Підчас отримання американського громадянства у Філадельфії, 1954 р., легально змінив прізвище — таким чином, задокументував у паспорті „Славутич“ як прізвище і „Яр“ як ім'я. Свої книжки я різними шляхами передавав і пересилав на Україну. Доходила туди також наша еміграційна преса, де моє ім'я з 1945 р. зустрічалося часто. Тож не диво, що й там, на Батьківщині, слово „Славутич“ стало більш відомим серед письменників, уживалося частіше й частіше, особливо з середини п'ятдесятих років, не зважаючи на лайку в московській пресі на мою адресу, а також у писаннях одного канадського галанівця, справжньої „акули Волстріту“. Між іншим, цей останній моє прізвище писав переважно з малої літери, наслідуючи практику сталінського часу. Недарма звичайно інтелігентна в поведінці Ліна Костенко, з іншої нагоди, як переказують, плюнула йому в обличчя — нагородила за холоуїську службу. Справедливість вимагає зазначити, що Є. Кирилюк і П. Колесник, опонуючи, писали моє нове прізвище все ж таки з великої літери.

У моїй картотеці є вже багато прикладів уживання слова „Славутич“ після поновлення його М. Рильським, І. Лук'яненком та А. Малишком. Ще 1944 р. повторив його М. Рильський у вірші „Переяславська рада“ („Край Славутича-ріки“). 1945 р. Любов Забашта написала „Плач Ярославни“, де вжила: „Поможи мені, Славутичу!“¹⁰ Протягом наступних десяти років цього слова, здається, там ніхто не виживав. Але Борислав Степанюк створив вірш

„Дніпро-Славутич“ (1955)¹¹ і дав цю ж назву першому розділові збірки „Батьківське вогнище“ (1955). Незабутній Євген Кротевич (ми маємо спільні київські знятки з 1940 р.) назвав свій роман „Понад Славутичем-Дніпром“ (1955 р.) Він же, як деякі інші письменники, передав мені усні привіти. У циклі поезій „Мій Дніпро“ двічі вжив це слово Петро Ребро в таких висловах: „Хай Україну завжди всі Дніпрівною На честь твою, Славутичу, зовуть!“ „В усьому — сила й граціозність Твоя, Славутичу, твоя!“¹². У книжці М. Киценка „Хортиця в героїці і легендах“ наведено вірш, у якому робітники клянутьсЯ „над Славутичем синім“¹³ відбудувати Дніпрельстан. Непідписаний гуморист гордиться тим, що „На Славутичі-Дніпрі лідери зростали“.¹⁴

У поточній пресі тепер часто полюбують слово „Славутич“, особливо тоді, коли хочуть надати врочистого тону, напр.: „стояв з автоматом на березі Славутича“,¹⁵ „виказував свій буйний норов сивий Славутич“,¹⁶ „води Славутича борознять каравани барж“,¹⁷ „гарний був Славутич“,¹⁸ „сивий Дніпро-Славутич... пригорнув рідну доньку горянку Тису в свої батьківські обійми“,¹⁹ „Чує Славутич улітку веселий дитячий гомін“,²⁰ „Десятки великих і малих ГЕС побудовано на Славутичі та його притоках“,²¹ „Нове життя сивого Славутича“,²² „Над Славутичем засвітилися вогні“,²³ „на хвилях Славутича справжні океанські велетні“,²⁴ „Не побоявся колись киянин перепливти Славутич“,²⁵ „Оржиця... є лише притокою Славутичевої притоки“,²⁶ „Славутич... став обертати турбіни Дніпрогесу“,²⁷ „води Славутича освітлювалися вогняною веселкою“,²⁸ „дійшов до... Славутича“.²⁹ а У передовиці якоїсь газети присягали „Славутичем“ (на жаль, на нашій вирізці не зазначене джерело). Ясна річ, оці виписки неповні — занотовані вони лише підчас принагідного читання чи перегляду поточної преси. Систематична праця і доступ до всіх часописів напевне потроїли б цитати. Згадаймо ще приклади з образотворчої ділянки. Мистець Михайло Дмитренко, що живе в Детройті, створив чудову графічну заставку „Дніпро-Славутич“,³⁰ а київська мисткиня Людмила Семижина — чоловічу свиту „Славутич“ (до серії зразків українського національного одягу).³¹ Автори „Історії українського мистецтва“ підкреслюють, що І. Труш „малював багато разів“ „сивого Славутича“.³¹

Слово „Славутич“ увійшло також у технічну літературу і в щоденний побут. Зі статті „Славутич“ підкоряє надра“ довідуємося, що

„в Українському інституті надтвердих матеріалів Держплану УРСР створено новий матеріал „Славутич“, який своєю зносостійкістю не поступається перед природними алмазами, перевершує їх щодо міцності“.³² Отже, нічого дивного, що „письменників цікавить новий сплав „Славутич“.“³³ Може й справді, не лише письменникам, а й критикам із Києва треба було б зацікавитися тим стопом (не русизмом „сплавом“), що живе десь у Канаді — завжди з думками про Україну.

Кілька років тому журнал „Україна“ повідомив, що в Києві один великий універмаг названо „поетичною назвою“ „Славутич“. З приводу цього я отримав жартівливе поздоровлення від українських підприємців з Америки. Дісталися закордон відомості, що десь в Україні начебто виробляють гучномовець(!) із назвою „Славутич“. 1970 р. я отримав подарунок — пляшку горілки „Славутич“. На етикетці зображено варязький човен із вітрилом, на Дніпрі, нижче — стилізований під кирилицю „Славутич“. Виробляє цей міцний нектар „лікєро-горілочаний завод“ Укрголовспирту в Києві, міцність 40 ступенів, „ціна 3 крб. без вартості посуду“. „Славутич“ належить до найкращих спиртових напоїв України. Має неповторний смак! Отже, цілком слушно окреслюють слово „Славутич“ уже як „народну назву“ в Українській радянській енциклопедії“ (1963) та в „Українському радянському енциклопедичному словнику“ (1968).

Щоб не змагатися з Гомером, оцю свою славутичіяду закінчую двома промовистими цитатами з двох сучасних поетів. Житомирянин Михайло Клименко у вірші „Дніпро“ гарно пише:

Славутичу —
І музико і муко,
Кобзарю сивоусий, ти віками
Бриниш на синіх струнах вільне слово
І тим затискуєш вуста злостиві,
Хто хтів би відібрати нашу волю...“

А мій земляк-запорожець, уже згаданий Петро Ребро, талановитий поет із козацьким прізвиськом, висловлюючись дуже метафорично, конкретизує зміст як не можна краще:

Пращур живе у солодкому колосі,
Оду складаючи богу Ярилу.
Чую в Славутича дужому голосі
Предків вусатих і пісню, й сміху...“

Супроти (?) волі автора наведених рядків, що в іншому місці прославляє „Славутича

вельможно-дужий плін“,“ я насмілююсь (нехай пробачать мені цю „нескромність“) прийняти його чотиривірш як символічний привіт з України, для якої всі ми, чесні працівники пера, трудимось на батьківщині й на чужині. „Dum spiro — spiro!“ казав Овідій, ступаючи українською землею.

1968—70.

ПІСЛЯСЛОВО. Обговоривши слово „Славутич“ як синонім Дніпра і як прізвище, годиться сказати хоч трохи про ім'я. „Яр“ ще давніше за „Славутич“. Сягає воно прамови. У нас від прадавнього „Яр“ походять „Ярило“ (дохристиянський бог весни й кохання), „Ярослав“, „Ярополк“, „Яромир“, як також „ярий“ (завзятий), „ярина“ (весняні посіви), „яриця“ (яра пшениця), „ярець“ (ячмінь) тощо. До речі, у словаків „яр“ і в чехів „яро“ значать „весна“, у німців „яр“ — це „рік“, у греків (у зміненому звучанні) — „пора року“ (весна), у персів „яр“ — „коханий“. Знаходимо це слово з подібним значенням у багатьох народів. Між іншим, навіть чужомовні імена власні „Ірена“ чи „Ірина“ зукраїнізувалися на „Ярина“, „Іеремій“ — на „Ярема“. Яр Сл.

ПРИМІТКИ:

1. Першодрук — репродукція в книзі „Слово о полку Ігоревім та його поетичні переклади і переспіви“, Київ, 1967, стор. 85.
2. В. И. Малышев, „Повесть о Сухане“, Москва-Ленінград, 1956, стор. 135—137.
3. „Слово о полку Ігоревім та його поетичні переклади і переспіви“, Київ: Наукова думка, 1967; „Слово полку Ігоревім“, Київ: Радянський письменник, 1955. Крім цього, переглянуто видання майже всіх згаданих поетів, що перекладали „Слово...“
4. О. Білецький, „Зібрання праць у п'яти томах“, Київ: Наукова думка, 1965, том I, стор. 226-227.
5. „Слово о полку Ігореве“, Ленінград, 1937, стор. 145 та інші.
6. „Слово о полку Ігореве“, М.—Л., 1950, стор. 138.
7. Н. А. Петровський, „Словарь русских личных имен“, Москва, 1966, стор. 358.
8. М. Рильський, „Вибрані поезії“, 1918—1940, Київ, 1940, стор. 257. Між іншим, цю книгу з печаткою „Бібліотека Академії Наук УРСР“ я виміняв за хлібину з проса на київському базарі навесні 1943 р. Це єдина книга, яку я щасливо вивіз з України, бо носив звичайно при собі. Решта згоріла в Берліні 1945 р. або була втрачена підчас утечі з Катовицького табору в 1944 р. Я готовий повернути цю

книгу до музею М. Рильського в Києві.

9. А. Малишко, „Твори в п'яти томах“, Київ, 1962 р. том I, стор. 195.
10. Л. Забашта, „Ой катране, катраночку“, Київ, 1968, стор. 107.
11. Б. Степанюк, „Батьківське вогнище“, Київ, 1955, стор. 22-23.
12. П. Ребро, „Людяність“, Київ, 1955, стор. 64-65.
13. М. Киценко, „Хортиця в героїці і легендах“, Дніпропетровське: Промінь, 1967, стор. 68.
14. Журнал „Україна“, 1969, ч. I, стор. 21.
15. „Вісті з України“, лютий 1968 р.
16. Вадим Пела, „Козацьке серце України“, журнал „Україна“, 1968, ч. 2, стор. 17.
17. Журнал „Україна“, 1968, ч. 22.
18. Там же, 1968, ч. 20 (обкладинка).
19. „Закарпатські пісні та коломийки“, Ужгород, 1965, стор. 5.
20. Відривний календар „Обрій“ на 1968 р., 19 січня.
21. „Вогні над Славутичем“, журнал „Україна“, 1969, ч. 48 (вкладка).
22. „Вісті з України“, жовтень 1969 р. (слово „Славутич“ ужито чотири рази).
23. Микола Козловський, „Київ та кияни“, Київ, Мистецтво, 1969, стор. 151.
24. „Таврія орденоносна“, журнал „Україна“, 1969, ч. 44, стор. 11.
25. „Ранок“, осінь 1970 р., стор. 24.
26. „Літературна Україна“, 3 лютого 1970.
27. „Відривний календар „Обрій“ на 1970 р., 25 серпня.
28. М. П. Киценко, „Хортиця“, Київ, Мистецтво, 1970, стор. 8. Див. також стор. 11.
- 28-а Василь Лисенко, „Легенди рідного краю“, Київ, „Веселка“ 1969, стор. 39.
- 29. „Терем“, альманах 3, Детройт.
30. „Літературна Україна“, 12 травня 1970 (ч. 37).
31. „Історія українського мистецтва“, том 4, книга 2, Київ, 1970, стор. 204.
32. „Вісті з України“, серпень 1968 р.
33. „Літературна Україна“, 30 грудня 1969.
34. За журналом „Дніпро“ — „Українські вісті“, Новий Ульм (Німеччина), 19 жовтня 1969 р.
35. Петро Ребро, „Запорізька веселка“, Київ, 1967, стор. 91.
36. Петро Ребро, „Балада про мак“, журнал „Україна“, 1969, ч. 47, стор. 4.

МИКОЛА КИБАЛЬЧИЧ -- АВТОР ПЕРШОГО В СВІТІ ПРОЄКТУ ПОВІТРОПЛАВАЛЬНОГО АПАРАТА

КИБАЛЬЧИЧ МИКОЛА ІВАНОВИЧ * 1854 - † 1881

Подаємо з деякими змінами — доповненнями і уточненнями — текст інтерв'ю торонтської співробітниці УКРАЇНСЬКОЇ СЕКЦІЇ „Голосу Канади“ Олени Глібович з Оксаною І. Борецькою, яка походить із роду Кибальчичів, а живе й працює тепер у м. Торонто, Канада. З літературно-мовного боку текст інтерв'ю опрацював Левко Ромен. — Редакція.

Питання. — Ви, Оксано Іванівно, походите з роду Кибальчичів, тож було б дуже цікаво почути від вас особисто, що ви знаєте про походження вашого роду, отже й про родовід славного Миколи Кибальчича.

Відповідь. — За родинними переказами, головним чином з уст мого діда Юрія Федоровича Кибальчича, мені відомо, що наш предок-чорногорець, як пам'ятаю — Федір Кибальчич, князь невеликого племені, за молодих років якийсь час жив у Києві, учився в Києво-Печерській Лаврі, а коли повернувся на свою батьківщину, пристав до руху борців проти турків. Розлючені турки після перемоги над військом, у складі якого був Федір Кибальчич, знищили його селище і вимордували всю його рідню.

Молодий ватажок завзятих борців за волю Чорногори, пригадавши привітний український нарід, прекрасне місто Київ, вирішив повернутися до Києва. Прибув він туди у військовому одязі і зі зброєю — шаблями й рушницею. Цю зброю я бачила у свого діда Юрія Федоровича.

Як казав дід Юрій, Федір Кибальчич був красунь, високого росту, чорнявий, відважний воїн і добре освічена людина. Якось представили його російському цареві, а він йому (цареві) так припав до вподоби, що той узяв та й запропонував Кибальчичеві стати на службу при царському дворі. Оцінивши заслуги Федора, цар проголосив його потомственным дворянином і пообіцяв дати йому земельний маєток, де він хотів би його мати. Але молодий чорногорець, який понад усе любив свободу, не пішов на службу при дворі, а попросив дозволу поселитись на Україні. Цар дотримав слова, подарував Кибальчичеві маєток поблизу містечка Короп на Чернігівщині. Однак не забув цар про відмову Кибальчича служити при дворі і з недовір'ям ставився до волелюбного зайди.

Осівши в своєму маєтку, Ф. Кибальчич одружився. Бажаючи якнайближче жити з народом і робити йому добро, прийняв сан священника. Отже, від Федора Кибальчича й пішов наш рід на Україні. Той будинок Кибальчичів у м. Короп тепер став меморіальним музеєм імені Миколи Кибальчича. А мій прадід Микола Іванович Кибальчич — всесвітньо відомий винахідник першого ракетного двигуна — належав уже до п'ятого покоління Кибальчичів на Україні.

Питання. — Чим саме уславився Микола Кибальчич за своє таке коротке життя?

Відповідь. — Уславився він тим, що перший подав ідею літального апарату важчого за повітря і подав опис його на папері за кілька днів до страти на шибениці — за те, що він виробив бомбу, однією з яких убито російського царя Олександра II-го у році 1881-му. Хоч Микола Кибальчич учився в духовній семінарії, але, не скінчивши її, перейшов до гімназії Новгород-Сіверської, яку скінчив із срібною медаллю, а потім вступив до Петербурзького інституту шляхів. З третього курсу цього інституту він перейшов до Медично-хірургічної академії, де захопився вивченням вибухових матеріалів, читаючи з тієї ділянки в оригіналі все, що міг дістати мовою німецькою, французькою, самотужки став вивчати й англійську мову, щоб мати змогу читати джерельні матеріали.

Питання. — Чи Ви ще змалечку знали про все це, чи тільки пізніше довідалися про спорідненість із Миколою Кибальчичем?

Відповідь. — Іще в родині, коли мені було

років 8, я чула про це, а коли читати навчилась, ще більше із книжки довідалась про Миколу Кибальчича.

Питання. — Що Ви ще знали від родини про Миколу Кибальчича?

Відповідь. — Батько Миколи Кибальчича, Іван Йосипович, мав чималу родину: три сини і три дочки. Микола був наймолодший, і загинув він, маючи 27 років. Батько мій, Іван Юрійович, бувало казав: „Ми за царя були бунтівники, а тепер на нас скося позирають як на буржуїв“.

Питання. — Щоденною розмовною мовою в родині Ваших батьків була українська чи російська мова?

Відповідь. — Тільки українська мова була традиційною, нею говорив і мій дід, Юрій Федорович. А з оповідань моєї мами і бабусі, Параскеви Миколаївни — з роду Яновських — я знаю, що мій дідусь із своєю дружиною, що була вчителькою, закладав школи для українських селянських дітей, як також улаштовував українські вистави, що будило інтерес до освіти та підносило національну свідомість української людности. Знаю також, що в кінці 19-го сторіччя була українська письменниця Надія Кибальчич, яка емігрувала до Австрії, і видавала там свої твори (у Галичині). На жаль, я досі не могла точно вияснити її спорідненості з нашим родом.

Питання. — Чи не припускаєте Ви, що у Миколи Кибальчича, як у свідомого українця, одною із спонук до участі в замаху на російського імператора була помста за виданий ним року 1876-го так званий „Емський указ“, яким зовсім заборонено в Росії друкувати щонебудь по-українському, навіть тексти під ногами пісень?

Відповідь. — Вважаю це за цілком певну річ і то не тільки на підставі родинних традицій, а й на підставі всіх відомостей з документальної біографічної повісті про Миколу Кибальчича двох авторів — Василя Іващенка і Аркадія Кравця — під назвою „Його чекала Галактика“ і з підзаголовком: „Микола Кибальчич“ (Київ, 1966, в-во „Молодь“). Ось ваговита цитата з тієї книжки: „Одеський генерал-губернатор Тотлебен доповідав 27 листопада 1879 року тодішньому царському прем'єр-міністрові Лорісові-Мелікову: „Українська партія має значний вплив на соціальний рух у Росії. Вона, як всяка партія, вороже ставиться до уряду, створює партійний ґрунт для революційного руху, а головне, ще більше за всяку іншу партію доставляє агентів соціального вчення, а це

видно з того, що соціалізм різко проявився у Києві і що найзапекліші фанатики — такі, наприклад, соціалісти, як Стефанович, Боханський, Мокрієвич, Ковальський, Лизогуб, Кравцов, Волховський, Кибальчич, Малинка, Брешковська і багато інших, спочатку належали до партії українофілів і вже потім стали соціалістами“ (ст. 91 згаданої кн. „Його чекала Галактика“).

Питання. — Як Ви розумієте цитату про звіт одеського генерал-губернатора Тотлебена? Чому саме й генерал-губернатор уживає назви „українофіли“, хоч у своєму звіті до вищої інстанції уживає назви „Українська партія“?

Відповідь. — Я так думаю, що цей генерал-губернатор був добре поінформований про цей підпільний рух і що сама назва „українофіли“ вигадана самими урядовцями, щоб якось той рух назвати, бо ж „Емським указом“ з року 1876-го слова „Україна“, „український“, „українець“ були заборонені. А зачислення до „найзапекліших“ фанатиків „українофіла“ Миколу Кибальчича свідчить про те, що однією із спонук пристати до терористів була і згадана причина, чому він без вагань пристав до партії, що винесла присуд смерті московському цареві.

Питання. — Про що свідчить, на Вашу думку, згадка у цитаті про програму газети, що її мав Кибальчич видавати в Одесі, де відводилось певне місце і федералізму, тобто обстоювання, захист місцевих інтересів?

Відповідь. — Безумовно, це свідчить, що його думка вже працювала в напрямку усамоствінення свого народу, яке проявляється на початку в домаганнях автономії, а пізніше — вужчого чи ширшого федералізму. Ось репліка Миколи Кибальчича на пораду його оборонця Герарда — подати клопотання про помилування: „Уряд дасть мені хабаря у вигляді життя, і ним я буду прив'язаний до нескінченного ланцюга злочинів, беззаконь і сваволі, здійснюваних найзлочиннішим у світі урядом... Я буду позбавлений змоги боротися із цим злом. Мене поставлять у становище мовчазної співучасті у мордуванні мого народу... Ні! Краще вмерти з гідністю, ніж недостойно жити! Просити помилування я не буду“, — сказав Кибальчич тихо, але так переконливо, що Герард зрозумів — заперечувати даремно“. — Тут, на мою думку, найвище знявся його дух у високості героїчної жертвовності — не відступатись від революційного гурту, щоб більшого надати розголосу цій справі, бо тоді їх дух, їхня постава дужче революціонізує маси, тноблений нарід, хоч себе вже оцим він прирікає на неми-

нучу смерть і то — на московській шибениці.

Питання. — Що заохотило Вас дати це інтерв'ю, абож, інакше кажучи, яка Ваша головна мета порушити питання про заслуги Вашого прадіда в часи такого колосального розвитку астронавтики?

Відповідь. — Скажу Вам: поперше, сумнівної якості стаття невідомого мені Методія Борецького під назвою: „Сила, що висадила людину на Місяць“; вона надрукована була в американській щоденній газеті „Свобода“, а потім подана у торонтському тижневику „Вільне слово“ із зазначенням тільки — „Свобода“, але без подання числа й дати. У тій статті про мого прадіда, Миколу Кибальчича, нема жодної згадки, хоч за ним учений світ визнав пріоритет у винаході реактивного літака. Подруге, в часи тріумфу цього винаходу, коли справді сила, що її винайшов Микола Кибальчич, винесла вже людину на Місяць, і коли про багатьох винахідників, що тільки удосконалювали цей винахід до космічних летів, є стільки згадок і хвали, але про винахідника і страдника за свободу мало де і згадка є, а з наших земляків мало хто й чув, чий це винахід, — ось тому я мусила порушити цю справу та нагадати, що український нарід, навіть будучи поневолений, безупинно працював і працює далі для добра й прогресу всього людства!

Питання. — На які друковані джерела посилаєтесь Ви у твердженні про пріоритет Миколи Кибальчича у винаході реактивного далекосяжного літального апарату?

Відповідь. — На такі різні публікації, як от: „Encyclopedia Britanica“, том 19, під гаслом „Rocket“, ст.ст. 367-368; „Українська Радянська Енциклопедія“, під гаслами: „Кибальчич Микола“ і „Ракети“, де подано і схему літального апарату, зроблену ним у тюремній камері за кілька днів до страти на шибениці. Є також дві документальні повісті: Василя Іващенка — під назвою „Микола Кибальчич“, Київ, 1962 рік, і друга повість двох авторів — Василя Іващенка та Аркадія Кравця під назвою „Його чекала Галактика“, Київ, 1966 р., випуск 2-ий, обидві вийшли у в-ві „Молодь. Щодо пріоритету, то його визнано за Миколою Кибальчичем на з'їзді геофізиків у Празі року 1969-го. Між іншим, це зафіксовано, на його честь, назвою одного із кратерів на невидному із Землі боці Місяця — „Кибальчич“.

Питання. — Як Ви пояснюєте той факт, що хоча пріоритет винаходу ракетного літака визнано за Миколою Кибальчичем, але славу великого винахідника надано Костянтиніві Ціол-

ковському і саме йому, а не Миколі Кибальчичеві, поставлено пам'ятник у Москві?

Відповідь. — Костянтин Ціолковський, сучасник Кибальчича (молодший лише на три роки), контактуючись із М. Кибальчичем, знав про його ідею винаходу і пізніше визнав пріоритет винаходу за М. Кибальчичем, але Кибальчич загинув молодим, маючи тільки 27 років, і про його винахід ніхто не знав, бо царські посіпаки затаїли його винахід, щоб культурні діячі Заходу не нарікали на царський автократичний режим, що він нищить, мовляв, геніальних людей. А Костянтин Ціолковський, що помер у 1936 році, багато працював над винаходом дужчої за стрільний порох погінної сили, і то плувної, що найкраще, мабуть, надається до таких літаків.

Питання. — Чим Ви пояснюєте занедбання пам'яті нашого славетного винахідника Миколи Кибальчича серед наших земляків-українців?

Відповідь. — Пояснюю це дотеперішньою непоінформованістю — дивовижною і прикрою. У нас ця ділянка, особливо на еміграції, й досі занедбана, хоч в іншомовній фаховій літературі ім'я Миколи Кибальчича добре відоме.

До речі буде згадати при цій нагоді, скільки українців здобуло слави і визнання в усіх ділянках культури. Ось і в наші дні — мало хто чув і знає, що ту „каретку“, що нею американські астронавти, відділившись, сіли на Місяць, винайшов українець Юрій Кондратюк, про якого „Новое русское слово“ написало, що вона системи „русского изобретателя-самоучки“ Кондратюка. Протестувати Кондратюк не може, бо вже його нема на світі.

Питання. — З нашої розмови я бачу, що ви добре обізнані зі справами американської астронавтики. Чи це має зв'язок і з вашою теперішньою працею за фахом?

Відповідь. — Як асистентка американського біохеміка д-ра Давида Турнера, я мала нагоду побувати в центрі, де вишколюють американських астронавтів в Гюстоні, Техас. Там я устаткувала біохемічну лабораторію і навчила техніків визначати рівень вітамінів у червоних кров'яних тільцях. У своїй лабораторії в Торонто я робила аналізи крові астронавтів, досліджуючи рівень наявності товщів та вітамінів. У цій ділянці я й далі працюю: аналізую харч, призначений для астронавтів у майбутніх міжпланетарних летах. У канадській пресі зазначалося, що я, як виходить, була єдиною жінкою з Канади, яка належить до Асоціації космічної медицини.

Питання. — Якщо ви берете безпосередню

участь у наслідках тієї праці, що її геніяльно започаткував ваш прадід, то чи не можете сказати про своїх дітей — як вони наставлені до справ астронавтики? Чи не виявляють і ваші діти бажання продовжувати родинну традицію?

Відповідь. — Про це ще рано щось певне сказати. Мій син Зенон, якому щойно минуло тринадцять років, жваво цікавився астронавтикою і ракетами, але коли довідався, що на Місяці немає ніяких ознак органічного життя, перестав цікавитися Місяцем і висловив бажання

бути океанографом. Як я кажу про нього: переселився він думками з Місяця на океан. Кибальчичі були не лише винахідники, а й архітекти, малярі або письменники. Моя дочка Роксоляна унаслідувала талант Кибальчичів у малярстві. Цього року її учитель малярства пан Петро Сидоренко присвятив свою щорічну виставку українським винахідникам Миколі Кибальчичеві, Сергієві Королеву та Юрієві Кондратюкові. Одним з експонатів на цій виставці був портрет Миколи Кибальчича, що його намалювала моя Роксолянка.

Сергій ПЛАЧИНДА

ДОРОГА ДО СТАРТУ

(Продовження з попереднього числа)

КОРОЛЬОВ СЕРГІЙ

— В-ви г-готові? — несміливо запитує режисер.

Сергій мовчки споглядає плавні, острови, шелюгові хащі і неозорі ліси лівобережжя — правічну красу сивого Дніпра.

— Можна й відкласти, — мнеться режисер.

Сергій стенає плечима. Для чого відкладати?

...Кілька днів тому побачив у вестибюлі інституту оголошення: кіногрупа, що робить фільм „Трипільська трагедія“, просить зголоситися сміливця, який би за певну винагороду зважився стрибнути з високої кручі у воду, у хвилі Дніпра.

Лише хвилину роздумував Сергій Корольов.

Гарячково мислив. „Яка нагода заробити трохи грошей на книги і на чудовий англій-

ський лак для мого планера...“ Так, він день і ніч в інститутських майстернях ліпив учбовий планер. Навіть ночував на стружках, літаючи у сні. Але бракувало матеріалів, перкалю, англійського лаку, що робить дерев'яну ферму дзвінкою, пружною, в'язкою — лаку, що його можна придбати за готівку у тлустих непманів. І оскільки така нагода...

Вітерець куйовдить його студентського чуба. Він у білій сорочці, чорних штанах. Босий. Як і ті, що вмирали тут... Стишений гомін натовпу за спиною.

Киває режисерові і той здійсмає до неба кістляві худі руки.

Сергій Корольов робить ще крок. Пружно і легко відштовхується.

Охнув натовп.

І зацікавив навколо світ.

Лише тріщали кінокамери. Зухвало і байдуже.

А почорнілий Бористен, зелені острови стрибнули йому назустріч.

Він летів.

Внизу над водою шугали ластівки — летів до них.

Падав у прозорій, озонній Дніпровій стратосфері.

Розкинувши руки, летів „солдати́ком“. Потім перевернувся у пружному повітрі, простягнув руки до червонястих хвиль.

Могутній сплеск.

Зійшлися хвилі. Тиша.

— А-а-а, — не витерпіла молодиця на кручі.

Та він випірнув, легко поплив до берега.

Коли був на горі, переодягнений у суху со-

рочку, і підходив на край кручі, підбіг високий худорлявий юнак:

— Сергію, а може годі?

— Юрко? здивувався Корольов, упізнаючи Юрія Яновського, інститутського поета і мрійника. — Як ти тут опинився?

— Приїхав подивитися. Кажу: мабуть, годі. Не треба... Хай вони ширше подають образи героїв, а не ці ефекти.

— Що ти, Юрку... Я ще сальто крутитиму в повітрі...

— Ризиковано все це...

— Зовсім ні. Уявляєш: це ж для мене чудове тренування. Юро, я збираюсь літати!

...І от другий політ. Справжній. Давно омріяний.

Вітряний день. Біле шмаття хмар. Сонце вересневе. Гнуться тополі, розгойдуються могутні осоки обіч Брест-Литовського шосе.

Сергій — на планері, серед плетива дерев'яної ферми. Над головою дашком крило, обтягнуте сизим перкалем. Пахне англійський лак, придбаний у непмана...

Ноги на педалях... Зараз, ось зараз...

— Серьожа-а! Щасливо-го-го...

Друзі з КПІ стоять оддалік. Виділяється висока постать Юрка Яновського. І навіть ректор тут у своєму потертому військовому френчі...

Він піднімає руку.

Хлопці починають тягнути планера на ливні проти вітру. Біжать. І планер котиться, підстрибує, Сергій міцно стискає важіль, тягне на себе.

Бачить, як майже поруч, стрімголов біжить цибатий Юрко Яновський по летному полі. І ректор біжить. А вітер наче знову хоче здуті Сергія.

Планер розгойдується, гуде лакована ферма, і... Сергій відчуває, що стає легким, як пір'їна. Тіло його мовби нічого не важить.

І він наче провалюється, тільки не вниз, а вгору: замирає серце. І хлопці, що тягнули планера, вже десь внизу, під ним, розбігаються врізнобіч.

— Лечу!

Осоки залишилися внизу, а хмари стали ближчими. І вітер жбурляє планера з боку на бік. Але міцно тримає важіль Сергій.

Збігають секунди, хвилини, мов вічність.

Посадка.

Десь з'являється попереду підвода, і дядько в крилатому солом'яному брилі, і планер здається от-от вріжеться у того бриля. Ручку на себе. Планер перелітає через віз, черкає колесами землю, а попереду виростає якась труба

чи стовп... Дзінь... Жовті плями в очах... Темінь...

Коли розплющив очі, побачив сумне обличчя Юрка Яновського:

— Забився ти дуже, Сергійку.

— Нічого, Юро... Це дурниці! А літати будемо, Юро.

* * *

Москва...

Він кінчає Вище технічне училище імені Баумана, куди перевівся з Київського політехнічного (1926 року вітчима перевели на роботу до Москви, тож і вирішено зібратись невеличкій родині докупи). Тут під керівництвом Андрія Миколайовича Туполева він, Сергій Корольов, створив диплом, який літав ще до захисту: спроектовану ним авієтку одразу прийняли до виробництва, хутко виготовили. Правда, літала вона недовго. Якось друг Сергія, летун Кошиць, невдало зробив посадку — врізався в ангар... Відтоді залишилося фото: уламки літака, розгублений Кошиць, веселий Сергій, що був безмежно радий за такий щасливий для летуна кінець...

Посада конструктора літаків. Та одразу Сергій поступає в авіаційне училище — щоб самому випробувати свої літальні апарати.

День заповнений щерть: робота, полети, навчання. Але ще є вечори й ночі: то вже праця у „домашній майстерні“, там — на Жовтневій 38.

Якось прибіг дуже заклопотаний:

— Мамо, поїхали з нами. Дуже прошу.

Що таке? Чого? Куди? — не каже, а Марія Миколаївна не розпитує. Їдуть трамваєм. Пересадка. Нарешті якісь двори, великий сарай, освітлений електричними лампами. Скелет літака.

— Мамо, — каже Сергій, — оцей планер треба гарно обшити полотном. І то — до ранку. Ось циганська голка, ось нитки. У вас, мамо, такі золоті руки. Згадайте, як в Одесі ви шили нам чоботи.

Довелося матері до світання обшивати планер — хлопці вранці мали виступити на якихось змаганнях.

Планери з позначками на фюзеляжі „СК“ (Сергій Корольов) здіймалися в небо, успішно змагалися і перемагали. На його планері „Червона Зірка“ вперше в історії авіації здійснено мертву петлю... А на ватмані — його перші образи ракетопланів, ракет, космічних кораблів... Зустріч з Ціолковським, який високо оцінив Сергійову працю „Ракетний політ в стратосфері“. І два ромби — генеральське звання у двад-

цять вісім років, коли за рекомендацією Тухачевського Сергій очолює Групу по вивченню реактивного руху...

Весілля у них з Оксаною було коротке і скромне: пішли до ЗАГСу, розписалися, посиділи за весільним столом у домашньому колі, а вечором Сергій мусів проводити кохану дружину на поїзд — працювала вона лікаркою на Донбасі, відпустили на два дні. Та невдовзі переїхала до Москви, влаштувалася хірургом в Боткинській лікарні.

А він був знову у політі.

Випробування нового літака.

За важелями — сам конструктор. В кабіні ще один летун.

Старт. Стрімкий розбіг. І апарат — провісник майбутніх реактивних літаків, ракет, космічних кораблів — свічкою йде в небо.

Літак йде понад хмарами, все вище й вище. Зосереджений погляд Сергія, що слідкує за приладами, мужне, трохи суворе лице. Чіткі рухи. Занепокоєно танцюють стрілки на приладах, насторожено зорить конструктор.

І раптом здригається літак. Вибух. Розривається двигун. Літак перекидається в стрімкий штопор.

„Ні, не маю права гинути, — мелькнула думка в Корольова. — Я знаю вже, чому вибухнув двигун. Треба, щоб знали і там, на землі... Щоб ніколи не повторилося“.

Він поступово, обережно тягне важіль на себе.

Через кілька хвилин літак шугає над землею.

Трава. Зелена-зелена. Як у дитинстві, в Ніжині. Близько — близько. Удар...

...За кілька днів до забинтованого Сергія прийшов двоюрідний дядько з Києва, доцент Олександр Миколайович Лазаренко. Щирі слова співчуття. А Сергій усміхається, весело мовив:

— Яка невдача! Про інше треба говорити, дядю... Короткий дуже вік у авіації... Вона своє відживає. Майбутнє належить космонавтиці.

* * *

...І ось пройшло 25 років. На космодромі Байконур — націлений в небо перший космічний корабель. Його утримує дивовижний витвір людського генія — сконструйований Сергієм Корольовим та його помічниками ракето-носіїв. Він — у формі велетенського снопа. Кілька ракет наче зв'язаних перевеслом. Просто і водночас так різюче талановито накреслив Сергій Павлович Корольов силует першої космічної ракети.

...Він заходить до котеджу космонавта.

У передпокої — двоє лікарів, що тихесенько гомонять.

— Спить?

— Так. Міцним, здоровим сном.

Сергій Павлович заходить в кімнату, залиту місячним сяйвом. Довго дивиться на того, хто через кілька годин має злетіти до зір, утвердити в віках працю Великого Конструктора.

...Сходить сонце. Сяють сріблом боки ракети, ферми, башти, шпиль космічного корабля.

А на вологій від нічної роси доріжці — космонавт в оранжовому скафандрі. Перший у світі зореплавець. Помітив конструктора — всміхнувся. Усмішка щира і безмежно довірлива. Так діти усміхаються батькам.

Стоїть творець першого космічного корабля. Вдивляється у своє творіння. У майбутнє людства.

„Ранок“ (скорочено)

ІВАН МАНИЛО-ДНІПРЯК

ЄВГЕНОВІ МАЛАНЮКОВІ

„Бачу вас високих і русавих,
Зовсім інших, не таких, як ми, —
Пристрасників висоти і слави,
Ненависників лукавства й тьми...“ —

Так мені тоді Ви говорили
В надвечір'я синє... А Дунай
Линув понад скелями, стокрилий,
В Чорне море, ніби в Рідний Край.

Ви думками бились до нестяму
(Пахла бойовищами пора!),
Що хотілось хоч у вовчу яму
Впасти зерном десь біля Дніпра.

Там дідизна, там Синюха й місяць
Збудять в серці переможний ямб...
Від степів Еллади і узлісець
Шлю Волосожарний дитирамб!

26. III. 67

ВОЛОСОЖАР

У небеснім безгоминні,
Там, де плине синій чар,
Нам, надхненним, шле проміння
Золотий Волосожар...

Не страшні нам хмар примари:
Буде ж райдуга в полях...
Золотий Волосожаре!
Просвіти на Київ шлях,

Щоб ми пера харалужні
Освятили на Дніпрі,
Щоб витали Музи мужні
На Шевченківській горі!

М. ДАЛЬНИЙ

ГЕНЕРАЛ АНДЕРС, УКРАЇНЦІ І ЖИДИ

У зв'язку з недавньою смертю колишнього командира польських військ на Заході ген. В. Андерса, в паризькому польському журналі „Культура“ ч. 7—8 надрукована цікава стаття Юзефа Чапського і Густава Герлінг-Грудзінського: „Діалог про коменданта“. У цій статті чи не вперше з польського боку виразно сказано, що армія ген. Андерса — „це було військо, у складі якого був великий відсоток національних меншин; побіч литовців — українці, побіч білорусів — жиди“.

Далі Ю. Чапський пише: „В порозумінні з єпископом Гавліною Андерс наказує друкувати греко-католицькі молитовники (чому не православні? — М. Д.), допускає до війська українських капелянів, дозволяє виправити персональні дані українцям, які зі страху перед НКВД і шовіністично наставленими офіцерами назвали себе (були в СРСР) поляками римо-католиками. А як було з жидами в цьому війську? Від Бузулука командир у своїх промовах з притиском підкреслює, що серед польських громадян, солдатів Речі-посполитої, нема і не може бути різниці в трактуванні... Андерс заборонив не тільки польській, але й англійській жандармерії ловити багатьох солдатів-жидів, які дезертували з нашого війська в Палестині, була характеристична: „У них подвійна лояльність — перед Польщею й перед боротьбою за Ізраїль. Це їхня справа вибирати самим“ — так говорив Андерс. Хто залишився в рядах війська, воював разом з нами і не один із них нині лежить на цвинтарі Монте Кассіно (в Італії, — М. Д.) побіч поляків, українців, білорусів і литовців...“

Так про цю справу пише відомий польський письменник і мистець, колишній в'язень сталінських таборів, Ю. Чапський. У цьому ж числі „Культури“ надруковано й документальнішу розмову ген. Андерса, яку він відбув 31 липня 1967 року з кореспондентом З. С. Семашком, у якій є й таке цікаве місце:

Семашко: У рядах Другого корпусу був виятково високий відсоток національних меншин, набагато вищий, ніж у польському війську до війни. Чи можу просити пана генерала дати коментарі на цю тему?

Генерал Андерс: Справді, Другий корпус мав у своєму складі вояків різних національностей і

віровизнань. Але незалежно від того він становив собою одне ціле і розходжень на цьому ґрунті не було. Це було просто польське військо. Можна однак згадати, що кілька українців піддалися німцям у наслідок закликів німецької радіостанції „Ванда“. Не знаю, що сталося з ними пізніше, але це був епізод дуже дрібний...

Семашко: Відомо, що якийсь відсоток солдатів-жидів самовільно покинув ряди польського війська після нашого приходу до Палестини...

Ген. Андерс: Ще в СРСР до мене зверталися жидівські провідники з проханням створити окремі жидівські загони. Я їм відмовив, бо інакше я мусив би створити окремі з'єднання українські і білоруські, а це в тодішній ситуації в СРСР було дуже небажане. Такий крок видав би наявність жидів у польському війську в СРСР, українців і білорусів, до чого радянські власті старались не допустити. (Підкреслення моє, — М. Д.). Щодо жидів, то я вважав, що в них є дві лояльності — одна до Палестини, а друга до Польщі, а тому не мав наміру затримувати жидів у польському війську силою... Я вважав, що ті жиди, які почувають своїм першим обов'язком боротьбу за незалежність Палестини, мають на це право...“

Ці думки провідного польського військового й політичного діяча останнього чвертьстоліття мимоволі викликають у нас, українців, неабияку цікавість до інших його поглядів.

Поперше, хоч шлях армії Андерса з СРСР проходив через Іран, Ірак і Палестину, а не через Україну, проте цікаво було б знати, що думав ген. Андерс про лояльність своїх вояків-українців і про їх перший обов'язок боротись за незалежність України. Сумніваюсь, чи хтось може дати відповідь на це делікатне питання, крім, може, дружини покійного генерала, яка сама є українського походження. Подруте, з висловів ген. Андерса виходить, що після виходу з СРСР він, мабуть, погодився б був на створення при його армії окремих українських з'єднань, якщо б українські провідники з УККА, КУК чи УНР на це наполягали. Здається, однак, що ніхто з них у цьому напрямі нічого не робив, тому український воєнний внесок по боці західних союзників і досі не записаний до

історії, а польсько-українські відносини на українських землях у роки 1943—44 — в обставинах німецької й російської політики екстермінації обидвох наших народів — викликають і досі почуття сорому не в одного з українців чи поляків.

Потрете, численні українські воїни з армії ген. Андерса повинні нарешті організуватись і подбати про те, щоб на військовому цвинтарі в Монте Кассіно стояв гідний пам'ятник тим українцям, що віддали своє життя в боротьбі проти здиравих гітлерівських варварів. Таку ініціативу колишніх воїнів напевно підтримає наша громадськість.

А щоб усі знали, що в політиці не все таке просте, як багатьом нашим політикам здається, наведу ще два вислови колишнього в'язня сталінських тюрем ген. Андерса. Згадуючи про багатьох вельмож радянського уряду і партії, від яких залежала доля новостворюваної польської армії в СРСР, Андерс виразно пише:

„Наставлення цих представників до нас було різне. Мабуть, найприязніше ставивсь до нас ген. НКВД Жуков.¹⁾ Якщо б я знав, що він ще живий і якщо б це йому не пошкодило, — я нагородив би його орденом Польонія рестітута... Він багато зробив у справі рятування поляків (а отже й українців: М. Д.) з таборів... Це була його заслуга, що евакуацію польської армії з СРСР проведено так справно. Він керував евакуацією з безоглядністю, властивою вищому офіцерові НКВД; радянських залізничників, які не доставляли на визначений час вагонів, він суворо карав, аж до розстрілів включно.“

І ще одна пригадка для наших демагогів або гарячих голів: „Від царської підхорунжівки в кавалерії і до французької вищої військової школи мене навчили, що акції без надії на перемогу треба уникати. Не треба вдаватись до таких акцій, які не мають шансів на успіх. Це треба пам'ятати зокрема там, де велика кількість цивільних осіб може бути втягнена в таку акцію. Якщо б навіть удалося було викинути німців з Варшави... то що далі? Воювати з Советами без найменших шансів на перемогу? Такі думки мучили мене довгі роки при згадках про близьких друзів, чийми могилами густо засіяно простори від поліських боліт до карпатських верхогір'їв.“

¹⁾ С. А. Жуков був уповноваженим РНК у польських справах.

НАШІ СТУДЕНТИ ПРОТЕСТУЮТЬ

Як і молодь інших народів, українська студентська молодь на Заході стала останнім часом дуже активною. Цю активність вона проявляє в багатьох ділянках, особливо в різних формах вияву свого національного походження і активної участі в різних, переважно в антикомуністичних, демонстраціях.

У неділю, 31 травня ц. р., відбулась у Торонто численна протилежна маніфестація, організована місцевим відділом Комітету Українців Канади (КУК). Масово брала участь у цій маніфестації українська студентська молодь разом із рештою українців. Були також представники інших східно-європейських народів, а також з 15 членів крайньо-правої англосакської антикомуністичної організації Едмунд Берк Сосаєті. У зв'язку з цим управа Українського студентського клубу при Торонтському університеті опублікувала недавно „Відкритий лист до КУК і цілої української громади“, що може виявитись одним з переломових поцейбічних документів. Зміст цього документу в основному такий:

Український студентський клуб при Торонтському університеті має велике застереження щодо участі згаданої групи і її прилюдного привіту на українській маніфестації.

Ставиться питання, яким саме принципом керувався підготовчий комітет, який допустив до цього. Чи не принципом „об'єднаного фронту“ проти комунізму? Чи подумали шановні панове, з ким вони об'єднуються?!

Так само, як і багато лівих екстремістів, члени Едмунд Берк Сосаєті — це переважно малоосвічені політичні примітиви. Заслужено чи ні, але вони мають у Канаді назву фашистів. Коли вони разом з нами, то те ім'я — фашисти — переноситься й на нас. Однією із багатьох доблестей Едм. Берк Сосаєті є провокація з метою викликати бійки чи сварки з лівими елементами. Чи це вийшло б на користь нашої маніфестації?..

Зробивши висновки з поданих фактів, УСК прийшов до висновку, що який-небудь формальний зв'язок української громади з Едмунд Берк Сосаєті має негативні наслідки. Тому в майбутньому участь Едмунд Берк Сосаєті в українських виступах для нас небажана. Більше того, коли до якогось виступу Едмунд Берк Сосаєті буде запрошений, УСК не візьме в ньому участі.

Отже, нашим шановним старшим громадським діячам дано до вибору: чи підтримка українських студентів, чи... Едмунд Берк Сосаєті.

Проте, ще не всі наші студенти усвідомлюють потребу і мають відвагу висловлювати такі тверезі й критичні думки. Багатьох задовольняють ще старі, порожні і нерелігійні, хоч і патріотичні фрази. Наприклад, 18 вересня ц. р., під час 12-го Світового конгресу Товариства української студіюючої молоді ім. Міхновського (ТУСМ) у Детройті, відбулась перед будинком Масонік темпл демонстрація проти виступу балету Мойсеева з Москви. В офіційному повідомленні про цю демонстрацію „Свобода“ (Нью Джерсі) пише:

Під час демонстрації поширювано летючки проти Советського Союзу, культобміну, русифікації, арештів інтелектуалістів та активу студіюючої молоді України. Похід з транспарантами, українські пісні та пояснення через голосники... інформували про ціль демонстрації тих, що входили до концертної залі“.

Хтось скаже — ну й гаразд! Демонстрація була добре організована, пройшла спокійно й культурно, як до цього

й звикли в країнах англосаксонської демократії. Чого ж ще треба?

На жаль, демонстрація не пройшла спокійно, ані культурно, бо, як там же читаємо, „шістьох студентів ТУСМ продісталися до концертної залі з окликами: „Воля України!“ „Москалі геть з України!“ „Хай живе Бандера і Чупринка!“ та розкинули летючки. Поліція затримала двох студентів ТУСМ“.

Можна собі уявити реакцію присутньої на концерті американської упблїки на такий „геройський“ вчинок української Берк сасаєтї, чи пак ударної групи студентів ТУСМ. Хтось може подумати, що провідники ТУСМ або делегати конгресу притягнули порушників порядку до відповідальности і в дискусії вияснили їм усю шкідливість для української справи подібних акцій. Проте, нічого подібного не сталося. Навпаки, згідно з цитованим уже повідомленням у „Свободі“, „в суботу під час попудневої сесії конгресу делегати трихвилинними оплесками вітали звільнених товаришів“, немов справжніх героїв і переможців. Навіть не моргнувши оком, з непродуктивної акції, яка компромітує нас як екстремістів в очах наших співгромадян, роблять легенду добре виконаного національного обов'язку. І мимоволі напрошується питання: невже провідники ТУСМ, серед яких чимало є й таких, що студіювали суспільні науки в університетах Заходу, справді не розуміють, що такою примітивною тактикою вони завдають величезної шкоди українському імені й багатьом слушним своїм домаганням у країнах нашого теперішнього поселення?

ДІЙСТВО НАВКОЛО ДМИТРА ГНАТЮКА ПРОДОВЖУЄТЬСЯ

Якби в нас був незалежний інструмент для перевірки громадської думки, він був би давно вже встановив, що найпопулярнішою особою в Україні й серед української еміграції в світі є наш відомий співак Дмитро Гнатюк. Не дивно, що при сучасних цензурних обмеженнях у комуністичному бльоці, а також і в силу нашого нахилу безкритично сприймати всякі сенсаційні поголоски, навколо Гнатюка вже віддавна кружляють найрізномірніші чутки: „Гнатюк захворів на невиліковну недугу“, „Гнатюкові заборонили співати“, „Гнатюк у санаторії“, „Гнатюк заарештований“, „Гнатюк помер“...

Деякі з цих чуток появлялися навіть на сторінках української емігрантської преси. Кілька тижнів тому ця преса принесла вістку, що Гнатюка тяжко поранено під час його концерту в Варшаві. Офіційно цієї вістки досі не підтверджено й не заперечено. Останнім часом туристи привозять барвисті деталі, а наша емігрантська преса їх залюбки друкує. Як повідомлялось спершу в „Америці“, а потім і в інших наших газетах, Гнатюкові проколов ножем груди на сцені польський шовініст, бандит і злочинець, „бо його родину замордували українці і за це він ненавидить усіх українців“. Також „ще розказували нашому оповідчеві в Києві, що коли рознеслася там вістка про проколення Гнатюка польським бандитом у Варшаві, українські студенти Київського університету влаштували велику протипольську демонстрацію, яка тривала два дні...“

Якщо Дмитра Гнатюка справді поранено, ми висловлюємо йому найщиріше співчуття від редакції „Нових днів“ і бажаємо йому найскоріше видужати й поверну-

тись на сцену. Однак ми вважаємо, що пов'язувати цей трагічний випадок з польським шовінізмом і заохочувати до протипольських демонстрацій можуть тільки дуже наївні люди. Або агенти російського „старшого брата“. Обвинувачувати поляків у замахові на Гнатюка — це те саме, що обвинувачувати всіх українців у вбивстві Є. Кошовальця й С. Бандери тільки на тій підставі, що вбивники були українці та ще й члени ОУН.

М. Даль.

● Паризька преса повідомляє, що радянська влада носиться з наміром позбутися широковідомого й неслухняного письменника О. Солженіцина й хоче виселити його з СРСР закордон. З цією метою влада зверталась уже до декількох нейтральних країн, щоб прийняли надочучливого письменника. Лихо однак у тому, що Солженіцин уперто відмовляється покидати свою батьківщину.

● Українська емігрантська преса принесла вдруге вістку про смерть славного нашого співака Дмитра Гнатюка. З достовірних джерел однак повідомляють, що Гнатюк лікується в одному з українських санаторіїв після точно не означеного нещасливого випадку в Польщі.

● Основна група Комуністичної партії Словаччини в Братиславі, до якої належить Олександр Дубчек, відмовилась викреслити його зі списку членів, не піддаючись погрозам і натискові партійних бонзів з центрального комітету, які вже давно виключили Дубчека з партії.

● У Варшаві кружляють чутки, що Владислав Гомулка поважно хворий на забурення в обігу крові й що його місце збирається вже віддавна зайняти всесильний шеф поліції Мечислав Мочар, який дотримується „ліберальної“ тактики Берії.

● За повідомленням підпільної „Хроніки“, Святослав Караванський дістав додаткових п'ять років тюрми — цього разу за новий документ про масове вбивство польських офіцерів у Катині (документ цей підтвердили деякі викопавці цього неймовірного злочину).

РІЧНА ВИСТАВКА МОЛОДЕЧОЇ СТУДІЇ

Як і щороку, Образотворча Студія під керівництвом мистця Петра Сидоренка влаштувала у червні ц. р. одноденну виставку праць своїх учнів — дітей і молоді. Виставка відбулася в залі Інституту св. Володимира, її відкрила правнучка інженера-винахідника Миколи Кибальчина лані Оксана Борецька. Виставка була присвячена першій річниці досягнення людиною Місяця і трьом видатним українцям, які багато зробили для аеронавтики і космонавства: інж. Миколі Кибальчичеві, проф. Сергієві Королеву та винахідникові Юрієві Кондратюкові. На міжнародній мапі Місяця їхніми іменнями позначені три місячні кратери. На виставці були показані праці 39 учнів і студентів. Присутні, яких, на жаль, не було багато, з зацікавленням та похвалами на адресу молодих adeptів образотворчого мистецтва оглядали їхні олії, гваші, лінорити, кольорові олівці, акварелі та виконані ін. технікою праці, в гому й великі портрети трьох українських винахідників: М. Кибальчича — роботи його пра-правнучки Роксоліани Борецької, С. Королева — роботи Яреми Колодія і Ю. Кондратюка — Романа Веретельника. Відвідувачі виставки одержали акуратно виданий каталог українською й англійською мовами, з 21 фоторепродукцією кращих картин, портретів і пейзажів учнів та студійців.

Впов. Видавці „Нових днів“!

По одержанню „НД“ ч. 240 я одержав і мій поштовий переказ, котрий прислав мені пан Д. Кравченко і зазначив, що я завинив за одно число. Я вислав був поштовий переказ ще перед Новим роком, я ніколи не був післяплатником, а „Нові дні“ побираю від самого початку і маю їх всі оплавлені як річники.

Я був забанував, думав, що як П. Волиняк помер, то і „Новим днем“ не побачити вже світла. Та дяка Всевишньому, що найшлися Добрі Люди і будуть продовжувати розпочате добре діло сл. п. П. Волиняком.

Не знаю, як довго буду ще читати „Нові дні“, бо я вже перескочив вісімдесятку, а 15-го цього місяцякінчаю 82-ий рік, а чи доведеться щасливо докінчити, — се Божа Воля.

Щоб не бути довжником, то висилаю поштовий переказ на передплату „Нових днів“ на 1970 р. — 5.50, а як все кажу, на чорнило „НД“ — 25.00. Разом 30.50.

Остаюсь з пошаною **А. БОДНАР**

Адреса:

A. Bodnar, 525 — 6 Ave. S., Port Alberni, B.C.

Вельмишановний і дорогий Пане Боднар!

Бажаємо Вам щасливо дочекатися ще багато разів дати 15 серпня, що є Днем Вашого Народження! Даруйте нам, що цього разу ми не поздоровили Вас на час: лист Ваш дійшов до нас значно пізніше — не встигли ми його мати до 15-го серпня (Ви написали його 13-го серпня), бо ж і пошта тоді рухалась дуже повільно через страйк поштарів.

Тож прийміть хоч аж тепер від нас найсердечніше поздоровлення з 82-им Днем Вашого Народження і найширіші побажання кріпенького Вам здоров'ячка — Вам і всім Вашим близьким на втіху, як і нам та всій читацькій громаді „Нових днів“ на щастя.

Нам, видавцям „Нових днів“ (так Ви нас називаєте) — це справжнє щастя — мати таких читачів, як Ви, дорогий Пане Боднар. Ми певні, що за Вашим прикладом примірного читача-передплатника піде багато інших — і „Нові дні“ будуть ще довго бачити світ.

Від нас і від усіх зацікавлених у довгому вікові „Нових днів“ прийміть велике спасибі за таку щедру підтримку.

За видавців і редакцію „Н.Д.“

з великою до Вас пошаною **Дмитро Кислиця**, редактор П.С.

Вносимо поправку і уточнюємо: 1) Д. Кравченко — це панна Діна, а не пан; 2) Панна Д. Кравченко повернула Ваш переказ, п. Боднар, бо по смерті сл. п. Петра Волиняка припинено приймати передплату на його ім'я.

До редколегії „Нових днів“

Діставши журнал „Нові дні“ чч. 241-242, я прочитав звернення „До всіх читачів і співробітників“ і висловлюю свою згоду, чи краще сказати — свій обов'язок підтримати „Нові дні“ матеріально.

Надсилаю чека на 25.75 доларів, з чого: 5.50 на річну передплату, а решту, 20.00, на пресовий фонд.

31. 7. 70

Я. ВОЛАН

Шана й дяка Вам, п. Волан, за таку щедру матеріальну підтримку „Н.Д.“ і за те, що Ви вважаєте за свій почесний обов'язок це робити. Нехай і Ваш приклад знайдє якнайбільше таких, як Ви, наслідувачів..

Редакція.

До редакції „Нові дні“.

З цим листом пересилаю поштовий переказ на суму 10 доларів. З них — 5.50 передплата на поточний рік, а решта на розбудову журналу. Видавництву і Ред. Колегії побажання успіху в тяжкій праці.

З пошаною **М. ІВАНЕНКО**

Шановні редактори і адміністратори журналу „Н. дні“!

...Моя передплата кінчилася з місяцем груднем 1969 р., а тепер одержую журнал за новою редакцією — після бл. п. пана Волиняка. Числить мою передплату з січня цього року... Журнал мені далі подобається, а я ж його читаю від 1950 р. Щастя Вам, Боже, продовжувати це цінне діло: для нас, читачів, це велика розрада читати журнал такого стилю — гарна і грамотна українська мова, цікаві статті.

З пошаною до всіх Вас **Галина УКРАЇНЕЦЬ**,
Гамільтон (Канада)

Дорога редакціє „Нових днів“!

Отримавши останнє число журналу з великим у чорних рамках портретом негасимого Петра Кузьмовича Волиняка, я — признатися по-правді — не вірив, що його журнал житиме після його смерті. Помилівся. Радий, що помилився. Я старий передплатник „Нових днів“ і хочу висловити свою щиро-сердечну подяку всім тим, що не тільки словом, але й ділом продовжують справу незабутнього Волиняка.

Надсилаю 15 доларів, з них 11 на передплату за два наступних роки, а решту на видавничий фонд.

З привітом та найщирішими побажаннями **Т. Г. ЛІТВЯК**
Едмонтон, Канада

Дорогий Мар'яне Григоровичу!

Доволі напружена була нам подорож від Вас до Торонто. Рясний дощ і темнота була. Проте доїхали щасливо..

Казав мені наш знайомий (прізвище пропускаю — М. Д.), що в розмові з редактором Кислицею відверто критикував „Нові дні“. Обкладинка з видом повені з вишиванкою, — невдачне й „народницьке“. Тематика — мертвих проблем. Багато дечого іншого з технічного оформлення — невдале і т. п. Редактор Кислиця мав відповісти, що гострих тем у журналі не буде. Це, нібито, така настанова видавництва. Наш знайомий сказав, що накопи в журналі не буде актуальних і гострих тем — „Новим дням“ грозить упадок.

Чи так справді є й чи буде, я особисто не орієнтуюся. Але, коли прочитав дещо з нападів на покійного Волиняка, то й сам гадаю, що сучасні „Нові дні“ мають обов'язок захистити Волиняка і по його смерті..

З дружньою пошаною щиро бажаю Вам скорого видужання,

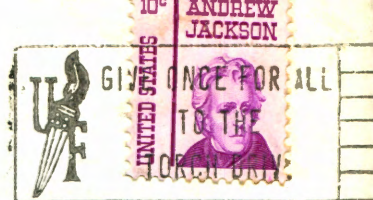
Іван Д-ко, Торонто, Канада.

Дорогий Іване Івановичу!

Вважаю за доцільне подати до друку деякі думки з Вашого листа, бо вони типові для наших часів. Можна згодитися з нашим знайомим, що обкладинка „НД“ з видом стихійної повені й вишиванкою — це не надто вдала комбінація, або що деякі шрифти чи сторінки могли б бути виразніші. Але хіба це справді аж таке важливе? Мені більше турбує те, що в нашому ілюстрованому журналі нема ілюстрацій. А ще більш турбує мене те, що всі такі зайняті, що часто критикуємо речі, не читавши їх.

NOWI DNI
2209 Caniff Avenue
Detroit, Michigan 48212

Ukrainian Museum
3425 Broadview Rd.
Cleveland, Ohio

Як міг, наприклад, ред. Д. В. Кислиця твердити, що в журналі не буде гострих тем, бо „така настанова видавництва“, коли він же сам від імені видавництва в зверненні „До всіх наших читачів і співробітників“ пише: „...ми не заважаємось узяти під обстріл назади́нство, спрота́чування, примітивіза́цію і просто шкідливі та ганебні прояви в нашому ТУТ і ТАМ культурному та громадському житті“. Або, що значить „тематика мертвих проблем“? У суспільному житті те, що видається „мертвим“ для одних, може бути дуже живим і актуальним для інших. І навпаки. Чому, наприклад, статтю М. Береста „Передсоборові думки“, в якій відважно порушено цілий ряд актуальних проблем з життя Української православної церкви в Канаді напередодні її собору, маємо зараховувати до „мертвих“ проблем, а кількालі́ню і безви́глядну кампанію переважної частини нашої преси за український католицький патріархат маємо зараховувати до проблем живих? Або чому до тематики „мертвих“ проблем мала б належати цікава рецензія А. Юриняка на єдине видання єдиного в західньому світі справді творчо-живого гурту нашої молоді, що видає „Зозульку“? „Триста літ Самійла Величка“ — тема нібито й справді мертва. Але нехай наш знайомий прочитає не лише заголовок, а й саму статтю, тоді може змінить свою думку... Місія Володимира Винниченка в Москві і Харкові 1926 року тематично ніби також досить віддалена дата. Сучасним нашим можновладцям там, на Батьківщині, і тут, на еміграції, може навіть видаватися, що їм

нарешті таки пощастило „ви́креслити“ з української нації цю найяскравішу постать нашої літератури й історії ХХ століття. Я іншої думки про цю важливу справу, тому друк нових коментарів у 90-річчя з дня народження В. Винниченка й 50-річчя його згаданої місії не вважаю несвоечасними.

Мають своє виправдання й інші матеріали, поміщені в останніх числах „НД“. І якщо, наприклад, „Розмова з Джіласом“ не належить до актуальних і гострих тем, тоді я взагалі не знаю, що зараз цікавить наших політично заангажованих людей, крім хіба жалюгідних інтриг в УНРаді та великої закулісної змови проти тих наших політичних (УРДП, ОУНз, УНДО) груп, у яких ще не цілком завмерло критичне думання. Але ж цій темі я присвятив свою окрему статтю в останньому числі „НД“ і вірю, що навіть ті читачі, які не погоджуються з моїми висновками, не судитимуть мене за брак широти та цинвільної відваги...

Деякі́лька слів про наш обов'язок захищати ред. Волиняка і по його смерті. На мою думку, такий обов'язок мають не тільки „Нові дні“, але й усі чесні наші громадяни, незалежно від їх політичних поглядів. Я особисто, на жаль, не маю часу читати всі напасти та пашквілі на покійного Петра Кузьмовича, тому вважаю, що про них повинні висловитись інші співробітники та читачі „Нових днів“.

Щиро Ваш **М. ДАЛЬНИЙ**

ПОСМЕРТНІ ЗГАДКИ

Омелян Цісик — відомий у Західній Україні і на еміграції педагог, директор багатьох середніх шкіл — помер 7-го червня в Нью-Брунсуіку, Н. Дж., на 83-му році життя.

Михайло Єли́їв — кол. сотник УСС, лікар і громадський діяч, помер 19 червня в місті Нови Клін, Чехо-Словаччина, на 76-му році життя.

Теодор Федусь — учасник Листопадового зриву у Львові, активний й діяч української громади в США від 1922 р., помер 24 червня на 80-му році життя.

Терень Масенко — відомий український поет і журналіст, нар. в Глодосах на Кіровоградщині, помер у липні цього року в невідомих нам обставинах. Основні збірки поезій Т. Масенка: „Ки́йські каштани“, „Весняні журавлі“, „Сорок весен“, „Як пахне земля“.

Георгій Квінітадзе — кол. генерал і головнокомандувач військ Грузинської Народної Республіки, помер 10 серпня поблизу Парижу.

Франсуа Моріак — найвидатніший із сучасних французьких письменників християнської школи, член Французької Академії і лауреат Нобелівської премії за 1952 рік, помер 1 вересня на 84-му році життя.

Павло Сомчинський — видавець і редактор „Монреальського вісника“, помер 13 серпня в Монреалі на 65-му році життя.

Олекса Анти́пів — кол. підполковник армії УНР, професор УТГІ й активний громадський діяч, помер 19 вересня в Детройті на 75-му році життя.

Гамаль Абдель Нассер — творець Єгипетської республіки (переіменованої в 1958 році, після об'єднання з Сирією, на Об'єднану Арабську Республіку) і перший її президент, помер несподівано 28 вересня на 52-му році життя.

Якщо ви за те, щоб „Нові дні“ жили і безпребійно виходили; якщо ви хочете, щоб „Нові дні“ були ще змістовніші і цікавіші; якщо ви лишаєтесь вірними собі і своїм приреченням, що їх ви дали на звернення ІНІЦІАТИВНОЇ ГРУПИ, то не завтра, а сьогодні:

- відновіть свою передплату, якщо вона вже кінчається;
- завербуйте не одного, а двох, трьох чи й більше нових передплатників;
- вишліть поси́льний даток на пресовий або на гарантійний фонд, наслідуючи тим добрий приклад пані Ольги МУРІЙ та інших;
- допоможіть нам мати побільше платних оголошень;
- розгляньтесь навколо себе і знайдіть меценатів „Нових днів“, які б на взір Чикаленка виявили свій патріотизм до глибини кишені — і помогли б нам не лише втримати, але й піднести на вищий рівень наш і ваш журнал, продовжити видання і улпшення шкільних підручників тощо.

Зробіть усе можливе, щоб ми мали всі підстави для певности і відваги. Настає осінь — не змарнуймо цієї золотої нагоди.

Всі разом подбаймо негайно про кращу долю „Нових днів“!

Редакція й Адміністрація „Нових Днів“